

• You can know about Shree Mahatmaji & Shree Maa
from Website "SWARGAROHAN.ORG"

☆ અનુક્રમણિકા ☆

પ્રાર્થનાનો આશ્રય	શ્રી યોગેશ્વરજી	૩
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૫
રામકૃષ્ણદેવની સાધના	નારાયણ હ. જાની	૯
સદાય તૈયાર	યોગેશ્વરજી	૧૬
Donation camps and Dasharatha yatra-2007	Meeta Ottawa	૧૭
સેવાયજ્ઞો ને દશરથયાત્રા	તંત્રી	૨૩
નવરાત્રિમાં જપ સાધના પર્વ	તંત્રી	૨૮
જન્મદિનની ઉજવણી	રાજુ જાની	૨૯
‘સભાન શાશ્વતી’	પ્રો. તરલા દેસાઈ	૩૩
વિધાતાના લેખમાં મેખ	ભાસ્કર વા. પંડ્યા	૩૮
ગીતામાં અનેક પ્રકારના યોગોનો સ્વીકાર	રાજેન્દ્ર મોદી	૪૧
કેડબરી ચોકલેટના સર્જક		
વિલિયમ કેડબરી	પ્રો. ડો. દોલતભાઈ દેસાઈ	૪૮
નિદ્રા સમાધિ-સ્થિતિ:	સંત વિનોબાજી	૫૮
નીતિનો ઉપદેશ	મહારાજશ્રી નથુરામશર્મા	૬૪

ૐૐ ભક્તિસુધા ૐૐ

પ્રભુસેવામાં હાથપગ, રહો ઉદ્યુક્ત સદાય;
દોષભરેલા કૃત્યમાં, વરતો નહિ જરાય. ૪૩
પ્રભુસેવામાં શરીર ને, સામગ્રી વપરાય;
લોભ અનાદર દૂર થઈ, રહો ઉમંગ સદાય. ૪૪
દ્વેષ કોઈ પ્રાણીતણો, મમ ઉરમાં નવ થાય;
દયા મૈત્રી મુદિતા સદા, મુજ મનમાં ઊભરાય. ૪૫
(મહારાજશ્રીનથુરામશર્મા)

પ્રાર્થનાનો આશ્રય

યોગેશ્વરજી

જીવનમાં ચારેકોર અંધકાર ફરી વળ્યો હોય, પ્રકાશનું એક કિરણ પણ દેખાતું ના હોય, ચિંતાની ચપલાઓ ચોપાસ ચમક્યાં કરતી હોય, વિરોધો તથા વિઘ્નોનાં વાદળ વાતાવરણમાં સઘળે છવાઈ ગયાં હોય, ને વિપત્તિનો વરસાદ વરસતો હોય; ચારે-તરફથી અગ્નિના અંગાર જેવી લૂ વાતી હોય, બધું બળું બળું થતું હોય, અને વૃક્ષની શીતળ છાયાનું દર્શન ના થતું હોય, પ્રાણ પ્યાસી બનીને પાણી માટે પોકારતો હોય, તોપણ આજુબાજુ નજર નાખતાં ક્યાય પરબ, સરોવર, સરિતા સરખું ના દેખાતુ હોય; તેવે વખતે માનવમન નિરાશ થાય ને ના હિંમત બની જાય. જીવનના ઉત્સાહને અને રસકસને ખોઈ બેસે એ સમજી શકાય તેવું છે. એવા વિષમ વખતમાં પણ માનવે સર્વેશ્વર, સર્વજ્ઞ સર્વાતર્યામી પરમાત્માની શ્રદ્ધાભક્તિને છોડવી ના જોઈએ. પરમાત્માની અપાર અનુકંપામાં અચળ વિશ્વાસ રાખીને એની આકાંક્ષાથી અંતરના અંતરતમમાંથી પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. પરમાત્માની મંગલમયી મદદ માગવી જોઈએ.

પ્રાર્થના કદી નકામી નથી જતી. પરમાત્માની પરમ કૃપાથી એવી પ્રાથનાને પરિણામે માર્ગ મળી જાય છે. અંધકારના અસંખ્ય ઓળાઓમાંથી પ્રકાશના પુનિત કમનીચ કિરણો ફૂટવા માંડે છે. ચિંતાની ચપળા શાંત થાય છે, વિરોધો તથા વિઘ્નોનાં વાદળ વિખરાઈ જાય છે. વિપત્તિના વિપરીત વરસાદનો અંત આવે છે. ઉજ્જડ રણમાં વૃક્ષોનું સર્જન શક્ય બને છે ને પરબ, સરોવર, સરિતા દેખાવા માંડે છે. આપત્તિના અંગારા શાંત થાય છે.

પ્રાર્થનાના પરિણામે આશાની અવનવી ક્ષિતિજો ઉઘડવા

માંડે છે. કરમાયેલા કે કરમાવા માંડતા ક્યારાઓ લીલાછમ થાય છે ને નવપલ્લવિત બને છે. નવાં વૃક્ષો, નવાં પુષ્પો, નવાં પત્રો, વિહંગોના અભિનવ ગીત સ્વરથી જીવનનું ઉપવન સભર બને છે. મૃત:પાય જીવનમાં શક્તિનો નૂતન પ્રવાહ પ્રગટે છે.

પ્રાર્થનાના પરિણામે જ અર્જુનને મોહમાંથી મુક્તિ મળી. એણે કિં કર્તવ્ય વિમૂઢ અવસ્થામાં ભગવાન કૃષ્ણનું મંગલ માર્ગદર્શન માગ્યું. તો તેને તે મળી શક્યું. તેનું જીવન કૃતકૃત્ય બન્યું. દ્રૌપદીના વસ્ત્રહરણ વખતે દ્રૌપદીએ પ્રભુને પ્રાર્થના કરેલી તો તેને મદદ મળી, દુ:શાસન તેની મર્યાદાનો નાશ ના કરી શક્યો. પંચ મહાભૂતો, પંચપ્રાણ, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો ને પાંચ કર્મેન્દ્રિયોથી ઘેરાયેલી બુદ્ધિરૂપી દુ:ખી બેચેન દ્રૌપદી પણ પરમાત્માનું શરણ લે છે તો તે શરણ નિષ્ફળ નથી થતું. તેની સમ્યક્ પ્રકારે સુરક્ષા થાય છે. દુર્ગા સપ્તશતીમાં પણ એ જ સનાતન સંદેશ સાંભળવા મળે છે. દેવો દાનવો સામેના યુદ્ધમાં વિજયી નહોતા થઈ શક્યા, ત્યારે તેમણે પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થના કરી તો તેના પ્રત્યુત્તરરૂપે પ્રકાશ પ્રગટ્યો અને એમાંથી ભગવતી, મહાદેવીનો આવિર્ભાવ થયો. એ મહાદેવીએ એમને આશ્વાસન આપીને ચણ, મુણ, શુંભ—નિશુંભ, મહિષાસુર, રક્તબીજ, ધૂમ્રલોચન જેવા અસુરોનો સંહાર કર્યો. પરમાત્માની પરમકૃપાથી માનવ પોતાની અંદર રહેલી આસુરી સંપત્તિનો અંત આણી શકે છે; દૈવીસંપત્તિને વિકસાવે છે. એ કૃપાની ઉપલબ્ધિ અથવા અનુભૂતિ માટે પ્રાર્થના એક આત્યંત અસરકારક, અમોઘ, પરમશક્તિશાળી સાધન છે એમાં સંદેહ નથી. આપણે એનો આશ્રય લઈએ. ચિંતા, ભીતિ, શોક, મોહ, બંધન, અશાંતિમાંથી મુક્તિ મેળવીએ!!!

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૩૦

સપ્ટેમ્બર : ૨૦૦૮

અંક ૧૧

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

—મા સર્વેશ્વરી

સોમવાર પોષ વદ નોમ ૨૦૩૮, મકરસંક્રાન્તિ

તા. ૧૮-૧-૮૨

સ્થળ : નોર્થ બરગન, અમેરિકા.

આજે સવારે પૂ. શ્રીએ સ્નાન, વ્યાયામ બાદ ઉત્તરકાંડનું લેખન શરૂ કર્યું. પ્રથમ ત્રણ શ્લોકોનો અનુવાદ ખૂબ ઝડપથી થઈ ગયો, જેથી પૂ. શ્રી તે શ્લોકોને ગુજરાતી અનુવાદમાં ગાવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા; પ્રભુની કેવી કૃપા છે, આનું નામ સરસ્વતીની પૂર્ણા કૃપા. શ્લોકોના ગુજરાતી અનુવાદનું કામ જરા કઠિન ગણાય.

કેવી વાત છે ભાઈ કેવી વાત છે!

પ્રભુની કૃપાની ભાઈ કેવી વાત છે!

લેખનકાર્ય બાદ ઉપરની લીટી ફરી ગાવા લાગ્યા. પછી માળા લઈને જપ કરવા બેસે છે. પૂ. શ્રી દરરોજ માતાજીને તો

યાદ કરે જ આજે પણ કહેવા લાગ્યા, “માતાજીની આંખના આંસુ મારાથી જોઈ શકાતાં ન હતાં.”

પૂ. શ્રી પોતે જે લેખનકાર્ય માટે કાગળો રામાયણ વગેરે રાખે છે તેમાં પૂ. માતાજીના બે ફોટાઓ પણ રાખે છે. દરરોજ તે ફોટાનું દર્શન કરી પૂ. શ્રી માતારૂપે રમી રહેલી શક્તિને મનોમન પ્રણામ કરતા હોય એવું લાગે છે.

વિદેશની ધરતી ઉપર વિદ્યાય લઈ હવે બે જ દિવસ બાદ પુણ્યદેશ ભારત જવાનું બને છે. ૧૬૭ દિવસની એટલે કે પૂરા સાડા પાંચ માસની વિદેશયાત્રા પૂર્ણ થશે.

અહીંના યજમાન શ્રી વિનોદભાઈ ને શ્રી સરોજબેન પણ ખૂબ ભાવિક, શ્રદ્ધાળું ને સેવાભાવી છે.

સવારે લેખનકાર્ય બાદ સત્સંગની બેઠકમાં ખાસ ચર્ચા ન થઈ. ભોજન બાદ આજે ઘડિયાળ લેવા જવાનું બન્યું. પૂ.શ્રીને નાની ઘડિયાળ જ ગમે છે. પોતે જે ઘડિયાળનો ઉપયોગ કરે છે. તે પણ પ્રમાણસર છે, પણ પૂ. શ્રી ઘણીવાર કહે છે. “મહાત્મા તો નથી પુરુષ કે નથી સ્ત્રી એટલે નાની ઘડિયાળ પણ મહાત્માને તો સારી લાગે.”

રાત્રે જોઈ શકાય તેવું બેટરીથી ચાલતું એક ઘડિયાળ પૂ. શ્રીએ લીધું અને લોસએંજલસ શ્રી ધીરુભાઈ દેસાઈની ભાવના પૂર્ણ થઈ. પૂ.શ્રી પાસેનું ચાલુ ઘડિયાળ પણ સારું જ છે. પરંતુ ધીરુભાઈના આગ્રહને માન આપી તેમની ભાવના આજે પૂ.શ્રી એ પૂરી કરી. પૂ.શ્રી નવી ઘડિયાળ ઉપયોગમાં લેશે અને પોતે જે ઉપયોગ કરતાં તે ઘડિયાળ યોગ્ય ગરીબ વિદ્યાર્થીને પ્રસાદી રૂપે ભારતમાં જઈને આપી દેશે.

પૂ.શ્રી એ રીતે વિદ્યાર્થીને મદદરૂપ થઈ શકશે. આજે

સપ્ટેમ્બર : ૨૦૦૮

૭

સર્વેશ્વરી એમના એક સ્વજનને ઘરે જાય છે. તે ભાઈ સરસ ખંજરી, સંગીત, તબલા,વાજાંત્ર જાણે છે. સર્વેશ્વરી પોતાનાં ભજનો સંગીત સાથે ટેપ થાય તો ખોટું નથી એમ વિચારી ફરીથી તે સ્વજનને ઘરે જવા માટે પૂ.શ્રીનો અભિપ્રાય માગે છે. પૂ.શ્રી એ કહ્યું, “જવું હોય તો જાઓ, બાકી એવો મોહ નકામો છે.”

સાંજની સત્સંગની બેઠકમાં સર્વેશ્વરી હાજર નથી છતાં જાણવા મળ્યું કે આજે શિવની સ્તુતિ શિવ વિશે વિગતવાર વાતો રામકૃષ્ણ દેવના જીવનની વાતો વગેરેની ચર્ચા થઈ.

આજે પૂ.શ્રીએ રાબને દૂધનો ખોરાક લીધો, આરામ કર્યો.

આરામ કરતાં પહેલાં અધ્યાત્મના લવાજમના તથા સર્વ-મંગલ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટને મળેલા નાણાના ડ્રાફ્ટ કઢાવવા માટેની કામગીરીમાં પૂ.શ્રીએ ભાગ લીધો.

પૂ.શ્રી ની વિદેશયાત્રા દરમ્યાન અધ્યાત્મ માસિકને અને સર્વમંગલ ટ્રસ્ટને ઘણીસારી મદદ મળી. પરિણામે પૂ.શ્રી ની વિદેશયાત્રા એકંદરે અધ્યાત્મ માટે સફળ રહી. કોઈપણ વ્યક્તિ પાસે સીધી કે આડકતરી મદદની માંગણી સિવાય એ કામ થયું.

પૂ.શ્રી એ આજે સાંજે કહ્યું, “આજે હું જ્યારે જાજરમાં ગયો ત્યારે ટબના પાણીમાં એક જીવડું હતું. મને વિચાર આવ્યો કે એ મરી જશે એટલે મેં તેને પાણીમાંથી બહાર કાઢી નીચે મૂકી દીધું. મને થયું કે આપણી કોઈ હત્યા કરે તો કેવું દુઃખ થાય, તો આ મુંગા જીવની રક્ષા કરવાનું આજે એક સત્કર્મ થયું.”

પૂ.શ્રી નો એક નાનકડા જીવડા પ્રત્યે પણ કેવો દયાભાવ છે, તે જાણવા મળ્યું.

પૂ. શ્રી પોતાનું કાર્ય નિયમિત રીતે આજે પણ પૂર્ણ કરે છે.

૮

અધ્યાત્મ

ભોજનમાં ખીચડી, શાક ને દૂધ લે છે બપોરે થોડું લેખનકાર્ય કરે છે.

આજે ઈંગ્લેડથી, કેનેડાથી વળી હયુસ્ટનથી પૂ.શ્રી ઉપર ફોન આવે છે. પરિણામે વાતો થાય છે.

આજે સાંજે કેનેડામાં ઉતારેલી મુવીફિલ્મ વળી શ્રી વિનોદ-ભાઈએ ઉતારેલી ફિલ્મ જોવાનો કાર્યક્રમ રાત્રે થાય છે. ત્યાર બાદ બે ભજનો ગાવામાં આવે છે.

પૂ.શ્રી નું પુસ્તક વાંચીને એક ભાઈનો ફોન આવે છે. વળી એક ભાઈ પ્રવચનની પ્રશંસા સાંભળીને ફોન કરે છે. આજે શ્રી સુરેશભાઈનો ટોરેન્ટોથી પણ ફોન આવે છે. પૂ.શ્રી તેમને ફોન ઉપર આશીર્વાદ આપે છે. વળી કેનેડામાં શરૂ થનાર ધ્યાન કેન્દ્રની પણ વાતો થાય છે. જલ્દી નક્કી કેનેડા પધારજો ને ટિકિટ મોકલવાની સેવા અમને આપજો, એવી વિનંતિ શ્રી સુરેશભાઈ શાહ તથા શ્રી વિમળાબેન કરે છે.

આજે શ્રી સુરેશભાઈ પરીખનો પણ ફોન હતો. પૂ.શ્રીએ તેમને ભૂખ્યા ન રહેવાની ખાસ સૂચના આપી કહ્યું, “ભૂખ્યા પેટે ભજન ન થાય, નહીં તો રોટલાની જ માળા ને પ્રભુના ધ્યાનને બદલે રોટલાનું જ ધ્યાન થાય.”

ફિલ્મ જોયા બાદ ભજનો સંભળાવ્યા પછી, પૂ.શ્રી બટાકા-પૌઆ ને રાબનો નાસ્તો કરી આરામ કરે છે.

આજે ઈંગ્લેડથી પણ ભાવિક સત્સંગીઓના ફોન હતા કે આપ અહીં થોડા દિવસ રહીને પછી ભારત જાઓ, ટિકિટ અમે મોકલી આપીએ.

(ક્રમશઃ)

રામકૃષ્ણદેવની સાધના

અનુવાદ : નારાયણ હ. જાની

ભૈરવીનું આગમન

શ્રી રામકૃષ્ણદેવનો પ્રેમ અને તેમને દરરોજ મળી શકવાના પોતાના અતિ વિરલ અધિકાર બાબત સંપૂર્ણ જાગૃત હોવાને લીધે શ્રી મથુરબાબુ રામકૃષ્ણદેવ પ્રત્યે ઓછા અહેસાનમંદ નો'તા. શ્રી રામકૃષ્ણદેવ વિષે વાત કરતાં શ્રી મથુરબાબુ ઘણીવાર એક સુંદર ઉક્તિ કહેતા : તેઓ (શ્રી રામકૃષ્ણ) તો દિવ્યલોકના વાસી છે જ્યાં કદી રાત્રી હોતી નથી.

શ્રી ચંદ્ર હલદર નામે શ્રી મથુરબાબુના કુટુંબનો પુરોહિત હતો. એમને શ્રી રામકૃષ્ણ દેવના મથુરબાબુ ઉપરના પ્રભાવની તેમજ તેઓને જે રીતે મથુરબાબુ તરફથી પક્ષપાત ભરી ભેટ મળતી તેથી તેમની અદેખાઈ કરતો. આથી મથુરબાબુને પોતાના પ્રભાવ નીચે લાવી, તેની ઉદારતાનો પૂરો લાભ ઉઠાવવાની યોજના મનમાં ઘડવાં કરતો. તે પોતે હલકી મનોવૃત્તિનો તેમજ લુચ્યા સ્વભાવનો હતો. એથી શ્રી રામકૃષ્ણની સાદાઈ ને સરળતાને પણ એક લુચ્યાઈના અંચળારૂપ સમજતો. મથુરબાબુ પાસેથી વધુમાં વધુ સંપત્તિ કેમ નીચોવી લેવાય, તે માટે શ્રી રામકૃષ્ણદેવ આમ કરી રહ્યા છે, તેમ તે માનતો.

એક વખતે સંધ્યા સમયે શ્રી રામકૃષ્ણદેવ મથુરબાબુના કલકત્તા ખાતેના જનબજારવાળા ઘરે આડા પડ્યા હતા. તે વખતે તેઓ ભાવાવેશવાળી અર્ધભાન અવસ્થામાં હતા. તેમના ઓરડામાં તે વખતે બીજું કોઈ ન હતું. હલદરને આ સરસ તક સાંપડી ગઈ. તે રામકૃષ્ણને ખૂબ ઢંઢોળીને પૂછવા લાગ્યો. “ઢોંગ

કરતો નહિ, કહી દે કે તેને (મથુરબાબુને) આ રીતે વશ કરવા માટે શું કર્યું છે! હું શું કહું છું તે બરાબર સમજે તો છેને! તે એમના ઉપર ક્યો જાદુ કર્યો છે! આ પ્રમાણે હલદર વારંવાર પૂછતો રહ્યો, પરંતુ તેઓ ભાવાવસ્થામાં હોવાથી બોલી શકે તેમ હતા જ નહિ. એથી કંઈપણ જવાબ આપી શક્યા નહિ. રામકૃષ્ણના આવા વર્તનથી તે એકદમ ગુસ્સે થઈ ગયો અને ક્રોધના આવેશમાં ચીડાઈને રામકૃષ્ણને જોરથી પગથી લાત મારી કહ્યું “સાલા લુચ્યા, તો તું મને કંઈ કહેવાનો નથી એમને!”

આનું હલદર માટે કેવું ભયંકર પરિણામ આવે તે જાણતા હોવાથી શ્રી રામકૃષ્ણે તે વખતે મથુરબાબુને આની કોઈવાત કરી નહિ. પરંતુ પાછળથી જ્યારે બીજા કોઈ અપરાધસર હલદરને કાઢી મૂકવામાં આવ્યો ત્યારે રામકૃષ્ણે મથુરબાબુને તે દિવસે શું બન્યું હતું તેની વાત કરી. આ સાંભળી મથુરબાબુ બોલ્યા કે જો તે દિવસે તમોએ મને આ વાત કરી હોત તો હું તેને જાનથી મારી નાખત. શ્રી રામકૃષ્ણ પ્રત્યેના અપાર પ્રેમ ને આદરને લીધે કદાચ મથુરબાબુએ એમ કર્યું પણ હોત.

રાણી રાસમણિના સ્વર્ગવાસ પછી થોડા સમયમાં જ એક એવી ઘટના બની કે શ્રી રામકૃષ્ણદેવની સાધનામાં એક નવા તબક્કાનો પ્રારંભ થયો.

તે દિવસોમાં ભગવાન શંકરના મંદિરના નીચેના નદીકિનારેના ભગામાં ફૂલોનો બગીચો હતો. જો કે શ્રી રામકૃષ્ણ પોતે કાલી મંદિરમાં પૂજા કરતા ન હતા. તોપણ પૂજા માટેનાં ફૂલો ચૂંટી લાવવાનો એમનો ક્રમ હતો. એક દિવસ તેઓ આ પ્રમાણે ફૂલો ચૂંટી રહ્યા હતા ત્યાં તેઓએ ઘાટનાં પગથિયા સુધી એક હોડીને આવેલી જોઈ. એમાં ભગવાં વચ્ચો પહેરેલી એક

સાધ્વી સ્ત્રી બેઠેલી હતી. જગદંબાની ઉપાસના કરતી સ્ત્રીઓ આવાં વસ્ત્રો પહેરતી. એની ઉમ્મર લગભગ ચાલીસ આસપાસની હોવા છતાં તે ખૂબ સુંદર, ટટ્ટાર ને આકર્ષક લાગતી. તેના ખભા સુધી છુટા કેશ પથરાયેલા હતા. આ સિવાય એની પાસે કોઈ દુન્યવી સંપત્તિ ન હતી. તે ખરેખર પરિવ્રાજક સાધ્વી હતી.

શ્રી રામકૃષ્ણ ભૈરવીને જોતાં જ એકદમ ઉત્તેજિત થઈ ગયા, જાણે કે ઘણા લાંબા સમયથી તેમના આગમનની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા ન હોય! તેઓ દોડતા પોતાના ઓરડામાં પહોંચી ગયા ને હૃદયને બોલાવ્યો. ભૈરવીના પોશાક અને દેખાવની વિગતો જણાવી, હૃદયને એમણે કહ્યું કે એમની પાસે જઈ એમને મારી પાસે આવવા કહે. હૃદયને આમાં કંઈ ન સમજાતાં એણે શંકા દર્શાવતાં પ્રશ્ન કર્યો કે એણે શા માટે તમારી પાસે આવવું જોઈએ? એ તો તમને ઓળખતી નથી? આ સંબંધે વધુ ચર્ચામાં ન ઉતરતાં શ્રી રામકૃષ્ણે વિશ્વાસપૂર્વક કહ્યું “તું તારે મારું નામ દઈને આવવા કહે, એટલે એ જરૂરથી આવશે” રામકૃષ્ણના આવા આત્મવિશ્વાસથી હૃદયને કંઈક આશ્ચર્ય પણ થયું.

હૃદય ઘાટ ઉપર પહોંચે તે પહેલાં ભૈરવી હોડીમાંથી ઉતરીને ઘાટનાં પગથિયાં ચઢી મંડપમાં પ્રવેશી ચૂક્યાં હતાં. હૃદય એમની પાસે જઈને શ્રી રામકૃષ્ણે કહેલા શબ્દો કહ્યા તો કંઈપણ વધુ પૂછપરછ સિવાય તેમણે રામકૃષ્ણનું આમંત્રણ સ્વીકારી એની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યું. આ જોઈને હૃદયને એક વધુ આશ્ચર્ય થયું. રામકૃષ્ણને જોતાં જ ભૈરવીની આંખોમાં આનંદનાં અશ્રુ ઉભરાઈ આવ્યાં ને તેઓના મુખમાંથી આશ્ચર્યના ઉદ્ગાર સરી પડ્યા. ‘અરે મારા દીકરા! આખરે તું અહીં મળ્યો! હું તો ધારતી હતી કે ગંગા કિનારે તું ક્યાંક રહેતો હોઈશ! હું

કેટલાય વખતથી તારી શોધ કરતી હતી, પણ હવે તે પૂરી થઈ.’ આ સાંભળી રામકૃષ્ણે જીજ્ઞાસાથી પૂછ્યું. “પરંતુ મા, તમે મારા વિષે શી રીતે જાણ્યું?”

“મા જગદંબાની કૃપીથી મને જણાયું હતું કે મારે તમો ત્રણ જણને મળવાનું હતું. તેમાંથી બેને તો હું પૂર્વબંગાળમાં ક્યારની ય મળી ચૂકી અને આજે તારો મેળાપ થઈ ગયો.”

ભૈરવીએ તે વખતે અગર તો પાછળથી પણ પોતાના વિષે બહુ થોડી વાત કરી છે. એથી એમના એક વિષે રહસ્ય બની રહ્યું છે. તેમના પરિપૂર્ણ સૌંદર્ય અને ચઢિયાતા વ્યક્તિત્વને લીધે તે વધુ ઘેરું બનેલું છે. આપણે માત્ર એટલું જ જાણીએ છીએ કે તેમનું મૂળ નામ યોગેશ્વરી હતું અને તેઓ બંગાળના જેસોર જિલ્લાના બ્રાહ્મણ કુટુંબમાંથી આવેલ છે. તેથી કેટલેક ઠેકાણે એમનો ઉલ્લેખ ભૈરવી બ્રાહ્મણી તરીકે પણ કરવામાં આવ્યો છે. એમણે ક્યારેય લગ્ન કર્યું હતું કે કેમ, એની આપણને જાણ નથી. એ ઉપરાંત, કયા સંજોગોમાં એમણે સંસારનો ત્યાગ કરી સાધ્વી તરીકે વિચરવાનું પસંદ કર્યું તે વિષે પણ કશી જાણકારી નથી.

મા જગદંબાએ સ્વપ્નમાં પૂર્વ બંગાળમાં જે બે માણસોને મળવાની તેમને આજ્ઞા કરેલી, તેમનાં નામ—અનુક્રમે ચંદ્ર અને ગિરજા હતાં. ભૈરવી તેમને બારીસાલ જિલ્લામાં મળેલાં અને તેમની પાસે થોડો વખત રહી એમને કેટલુંક આધ્યાત્મિક માર્ગ-દર્શન પુરું પાડેલું. છેક પાછળથી, તેઓએ આ ચંદ્ર અને ગિરીજાને શ્રી રામકૃષ્ણદેવને મળવા દક્ષિણેશ્વર બોલાવેલા. આ બન્ને ઉચ્ચ કક્ષાના આધ્યાત્મિક સાધકો હતા, પરંતુ તેઓને પ્રાપ્ત થયેલ કેટલીક ચમત્કારિક માનસિક શક્તિઓથી તેઓ ખોટા

કુલાતા હોઈ, અંતિમ આત્મ સાક્ષાત્કારના માર્ગમાં અવરોધ અનુભવી રહ્યા હતા.

આવી ચમત્કારી શક્તિઓ વિષે શ્રી રામકૃષ્ણદેવ કહેતા : માણસના ગંધાતા મળની જેમ એનાથી દૂર રહો. કેટલીક વખત સાધનાના પરિણામે તે આપોઆપ પ્રગટ થાય છે. પરંતુ તમે જો એમના તરફ લક્ષ આપ્યું તો એ તમને જોરથી વળગવાની. પછી તમે ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર નહિ કરી શકવાના. ચંદ્રને સંજયની જેમ દૂર દર્શન અને દૂર શ્રવણની અદ્ભુત ચમત્કારિક શક્તિઓ પ્રાપ્ત થયેલી. એથી ગમે તેટલે દૂર શું બની રહ્યું છે તે જોઈ શકતો. પરંતુ આવી ઉચ્ચ આત્મિક શક્તિ તેને એક ધનવાનની પુત્રીના પ્રેમમાં પડતી બચાવી ન શકી. પરિણામે એની ભારે અવહેલના થઈ. જ્યારે ગિરજામાં એવી શક્તિ હતી કે તે પોતાના પાછળના વાંસામાંથી પ્રકાશનાં કિરણો ઉત્પન્ન કરી દૂર ફેંકી શકતો. જો કે આ કોઈ મોટી સિદ્ધિ ન ગણાય. શ્રી રામકૃષ્ણદેવ આવી સિદ્ધિઓની એક સરસ ઉદાહરણ આપી મજાક ઉડાવતા.

એક માણસને બે દીકરા હતા. મોટો દીકરો નાનપણમાં જ ઘરત્યાગ કરીને સાધુ થઈ ગયો. આ પછી નાનો છોકરો સારી રીતે ભણીને વિદ્વાન અને ગુણવાન બન્યો. પછી પોતાની ગૃહસ્થ તરીકેની ફરજો બજાવવા તેણે લગ્ન કર્યું. બાર વર્ષ પછી પેલો સાધુ થયેલો મોટો ભાઈ નાનાભાઈને ત્યાં આવ્યો. બન્ને પરસ્પર મળીને ખુશ થયા. સાથે જમ્યા પછી નાના ભાઈએ મોટા ભાઈને પૂછ્યું તમે સંસારનાં સુખોનો ત્યાગ કરીને સાધુ તરીકે આટલાં બધાં વર્ષો પરિભ્રમણ કર્યું. તો તમોએ શું પ્રાપ્ત કર્યું તે મને કહેશો? મોટાભાઈએ કુલાઈને જવાબ આપ્યો “મેં ખરેખર શું

મેળવ્યું છે એ તારે જોવું છે! તો આવ, મારી સાથે” એમ કહીને એ નાના ભાઈને પાસેની નદીના કિનારે લઈ ગયો અને કહ્યું, ‘હવે જો.’ એમ કહી એ પાણીની સપાટી ઉપર ચાલીને સામે કિનારે જઈ પાછો આવ્યો ને કહ્યું, “જોયુંને! મેં શું સિદ્ધિ મેળવી છે તે!” આના પ્રત્યુત્તરમાં હોડીવાળાને અડધો આનો આપી નાના ભાઈએ હોડીમાં બેસી નદી પાર કરી મોટાભાઈને કહ્યું. “તમે જોયુંને મેં અડધો આનો આપી હોડીમાં નદી પાર કરી. બાર વર્ષ સુધી તપ કરીને શું તમે આટલા અડધા આનાની જ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી? નાના ભાઈનાં આ વચનો સાંભળી મોટો ભાઈ શરમાઈ ગયો. તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તે પછી એણે ઈશ્વર પ્રાપ્તિ માટે તપશ્ચર્યા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

એક બીજું ઉદાહરણ પણ શ્રી રામકૃષ્ણ આપતા.

“એક યોગી હતો. તેની પાસે એવી અદ્ભુત સિદ્ધિ હતી કે તે કહે થઈ જાય. કોઈને કહે કે મરી જા, તો તરત જ તેનું મરણ થઈ જાય. પછી કહે તે જીવતો થા તો પાછો જીવતો થઈ જાય. એક દિવસ પ્રવાસમાં એને એક સંત પુરુષનો ભેટો થઈ ગયો. આ સંત પુરુષ આખો દિવસ ઈશ્વરનું સ્મરણ કરતા અને ધ્યાન ધરતા. આવી સાધના તેઓ ઘણાં વર્ષોથી કરતા. એમને જોઈ પેલા અભિમાની ને કુલણજી યોગીએ તુચ્છકારપૂર્વક એ સંત પુરુષને પૂછ્યું, “તમે મને કહેશો કે આટલાં બધાં વર્ષોથી તમે નામસ્મરણ કરો છો તો તેનાથી તમને શું પ્રાપ્ત થયું?” પેલા સંત પુરુષે ખૂબ નમ્રતાથી કહ્યું, “ભાઈ, મારે તો શું મેળવવાનું છે? મારે કશું જોઈતું નથી. મારે તો તેનું દર્શન કરવું છે, પરંતુ તે તો એની કૃપાથી જ શક્ય બને. એટલે હું શું કરું? એના નામનો

જપ કર્યા કરું ને આશા રાખું કે મારા ઉપર તે એક દિવસ અવશ્ય કૃપા કરશે.”

પેલા યોગીએ કહ્યું, “આ બધી નકામી પળોજણ છે. તમારે કંઈ ચોક્કસ વસ્તુ મેળવવા પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ.”

આ સાંભળી પેલા સંત પુરુષ ચૂપ રહ્યા. પણ પછી પૂછ્યું, “મહેરબાન, તમે શું મેળવ્યું છે એ મને કહેશો. પેલો યોગી બોલ્યો. આ ધ્યાનથી જુઓ. “એમ કહી પાસેના ઝાડે બાંધેલા હાથી તરફ ફરી એણે કહ્યું “હાથી, તું મરી જા.” બસ આટલું સાંભળતાં જ હાથી જમીન ઉપર ઢળી પડ્યો, તુરત જ મરણ પામ્યો. ‘હવે ફરી જુઓ. અને પેલા મરેલા હાથી તરફ ફરી બોલ્યો, “ચાલ, હવે જીવતો થઈ જા.” આટલું કહેતાં જ હાથી બેઠો થઈ ગયો અને પોતાના શરીર ઉપરની ધૂળ ખંખેરી પહેલાંની જેમ ઝાડ નીચે ઉભો રહી ગયો.

એ જોઈ પેલા યોગીએ ગર્વભેર કહ્યું. “મેં શું મેળવ્યું છે તે તમારી જાતે જોયુંને!

આ બધો સમય પેલા સંત પુરુષે શાંતિપૂર્વક બધું જોયાં કર્યું, પછી ધીરેથી પૂછ્યું, ‘યોગીરાજ, મેં હાથીને મરતાં ને ફરી જીવતો થતાં જોયો. પરંતુ આ સિદ્ધિથી તમને શો લાભ થયો એ કહેશો? એનાથી તમે જન્મમરણના ફેરાઓમાંથી શું છૂટ્યા? કે તમે રોગ અને વૃદ્ધાવસ્થાથી શું મુક્ત બન્યા? શું એનાથી તમને ભગવદ્ દર્શન કરવામાં કંઈ મદદ મળી?”

આ સાંભળી પેલો યોગી મૂંગો બની ગયો. એને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. ને સાચી સમજ પ્રાપ્ત થઈ.

(શ્રી ક્રિસ્ટોફર ઈશરવુડના આધારે)

સદાયે તૈયાર

ગમે ત્યારે જવા માટે ભવનથી તૈયાર. ફાળવેલું મને જે તે કાર્ય પૂર્ણ થયું. એમ લાગે તમોને કે સ્થાન રિક્ત રહ્યું, ભલેને મુજને અહીંના પદાર્થો પર પ્યાર, ગમે ત્યારે જવા માટે ભવનથી તૈયાર. તમોને અન્યત્ર દીસે જરૂર મહારી અનિવાર્ય જણાય મારી પ્રીતની બારી, મધભરેલી વીર્યવંતી શાંતિદા વાણી, આપણો તો સર્વસ્થળમાં રહેવાનો પ્યાર, ગમે ત્યારે જવા માટે ભવનથી તૈયાર. તમારે માટે જ જીવન સમર્પ્યું મારું, તમોને લાગ્યું, ગણ્યું છે મેંય નિત પ્યારું; વગાડી સ્વર્ગીય મારી સુધાસભર સિતાર હવે એના ક્યાંક ચાહો બજાવવાને તાર, મનેપણ આસક્તિ ના, ના લાગવાની વાર; ગમે ત્યારે જવા માટે ભવનથી તૈયાર. તમે પણ થાક્યાં ન હો ના પરિતૃપ્ત થયાં. માણવો આનંદ હો હજુયે વધારે વાર તો ગમે તે સ્થળે તેમ જ હો ગમે તે કાળ, રહેવાને તમારે માટેય ધું તૈયાર. ગમે ત્યારે જવા માટે ભવનથી તૈયાર. યોગેશ્વરજી.

Donation camps and Dasharatha yatra-2007

Meeta, Ottawa

Jai Krupalu Maa.

Thank you so much Maa for gracing us with Your presence here today. When I heard that You would not be coming to North America this year, I felt sad that I would not have Your darshan and I wondered just how I would survive a whole year without Your darshan. I know that Your every action has a higher purpose and although I had no expectation, I did have a small hope in my heart that You would come, so with a full heart I thank You for answering my prayer and for being with us here today.

It is with the grace of Pujya Maa that 69 of Her children had the blessed opportunity to participate in the Dashratchal Yatra in December 2007. Bhaktas from India, Panama, USA and Canada were all brought together for this wonderful occasion.

Pujya Maa had organized a two day donation camp for those in surrounding communities who are less fortunate. This consisted of donations of food, blankets, cooking utensils, towels aswell as sweaters, hats and school bags for the children. Along with all of this of course came Maa's blessings and prasad.

Although Pujya Maa had organized everything, She put us in the forefront making us feel as if we contributing, but it was all only possible with the grace of Pujya Maa. This camp was truly an eye opening experience. Although we see poverty on TV, nothing compares to what one sees with own eyes. Being able to donate in some small way has a huge impact on the lives of those less fortunate. I say this not to bring any credit to any of us present, only to show Pujya Maa's compassion and Her willingness to help everyone. Despite their absence of material wealth, they all shared such a very simple contentment; something that we can all learn from. This experience has truly forced me to reflect upon my own life and to really think about all of the material goods we have. The sheer excess and availability of material wealth has resulted in the loss of its value. If only we could all have the contentment of those gentle souls.

The Dashratchal yatra started on December 26 from Swargarohan. Pujya Maa had spent a great deal of time and effort in making all of the preparations for us. Before we left, Pujya Maa had given each of an identity card, a badge, a hat, a sash that was to be worn while climbing Dashratchal, as well as a backpack full of prasad. Our first leg consisted of a 24 hour train ride to Haridwar which truly was an amazing experience. Everyone spent a great deal of time in

satsang and sharing our stories and experiences of Maa Prabhu. We also spent time in prathna, spiritual readings and personal writings. We all had so much fun all together and it was a nice way to get to know bhaktas from everywhere. Even though Pujya Maa was not physically with us, She truly was with us every step of the way. Every few hours we would receive a call from Pujya Maa asking how we all were. For those of us from abroad, this truly was a memorable way to experience India. Upon arrival to Haridwar, Snehalbhai, Hembhai and Deepakbhai welcomed each of us with beautiful haars which were a special gift from Maa.

We spent one day in Haridwar where we visited a few mandirs and participated in the Ganga aarti. Just being on the banks of the Ganga was a beautiful experience. To participate in the aarti all together was also quite spectacular. It was as if Maa was right there with us.

Our next stop was DevPrayag, which is at the base of Dashratchal. The scenery in the Himalayas was breathtaking, a sight that words truly cannot describe. We had the privilege of visiting the sacred Shantashram, where Prabhuji spent much time in sadhana. It was a very serene atmosphere and one could easily appreciate why Prabhuji chose such a beautiful, blessed place.

The next day, was the highlight of our yatra, climbing Dashratchal. We commenced early in the morning at 4:30 am. It was not an easy climb and Maa had given very specific instructions that this was everyone's individual journey. Each of us had our own obstacles, but with the grace of Pujya Maa Prabhu, we were able to complete the climb. It is hard to imagine just how Prabhuji lived here all those years ago and how much he had to endure for his ultimate goal of self-realization. It is also hard for the human mind to comprehend just how much Maa had to endure for each of us to be there, how much of our pains, how much of our sufferings She had to take on. Thank you my most beloved Maa Prabhu for the blessed opportunity. Words truly cannot express the gratitude or devotion that I felt after completion of the climb. The greatest gift upon reaching the top was to have our thirst quenched from a small treckle of water where Prabhuji used to drink water when He lived there so many years ago. It was as if He Himself was there to welcome us and to quench the thirst of His children.

On our return, we visited Rushikesh where we visited Devikibai's Dharamshala. Again, this was another glimpse into the life of Prabhuji. It almost didn't seem real that we were standing in the place where Prabhuji once stood.

We had the blessed opportunity to participate in a Ganga puja when we arrived back in Haridwar, on the bank of the Ganga at Arya Nivas, where Pujya Maa stays. Snehalbhai and Rajubhai explained to us in great detail the spiritual significance of Ganga maa and the importance Her puja so that we could truly benefit from performing Her puja. It truly was very special to me and something that I will treasure always. The highlight of the puja for me was as follows: Snehalbhai asked us to give all of our offerings to Ganga Maa in the form of fruit, flower and haar. Just as we were offering the very last thing to Ganga Maa, Pujya Maa phoned and said that Maa is calling to let you know that everything that you have offered, Maa has received and accepted. It truly showed the oneness of Pujya Maa and Ganga Maa and made apparent a small glimpse of their greatness. It was such a beautiful way to end the yatra.

Upon arrival back to Ambaji, Pujya Maa had a band to receive us with the small boys of Ambaji. On arrival to Swargarohan, Pujya Maa was so excited to see us all return you could see that Her eyes were dancing. She treated us all as VIPs and had fireworks, rangoli and all of Swargarohan decorated. All of the bhaktas, along with Pujya Maa, were there waiting to receive us. It was so spectacular!!! It was also quite a humbling experience that Maa was doing all of this for

us. Maa gave all us a special gift and tied a rakhi on each and every one of us, which was so special to me. I felt it was a special blessing from Maa, to each of us, to take all we have received from this yatra for our own spiritual journeys.

Words truly cannot express the gratitude and happiness that I feel in my heart after completing this blessed yatra. Thank you Prabhuji, thank you Maa and thank you to all those who made this yatra possible. My most beloved Maa, I pray that you keep me forever near to You and that I shall always stay at Thy lotus feet.

Your little child,
Meeta

વિવેકના વધારાથી સુખ છે, ને અવિવેકથી દુઃખ છે.

આ દિવસો પણ ચાલ્યા જશે.

✳️ સ્થાપત્ય કન્સ્ટ્રક્શન ✳️

પ્રો. મનીષ હરિભાઈ ભોજાણી,

બિલ્ડર્સ એન્ડ ડેવલપર્સ,

મધુર કોમ્પ્લેક્સ, શનાળા રોડ, મહારાજા ટાઈલ્સ સામે,

મોરબી-૩૬૩૬૪૧.

ફોન : (ઓફિસ) ૨૨૧૩૮૧, (રહેઠાણ) ૨૩૦૨૨૨.

સેવાયજ્ઞો ને દશરથયાત્રા

અનુવાદ : તંત્રી

પૂ. મા આ વર્ષે ઉત્તર અમેરિકા નથી આવવાનાં તે જાણી મને થયું કે પૂ. માના દર્શન વિના આખું વર્ષ કેમ કરી પસાર થશે. પરંતુ આજે આપનાં દર્શન થયાં તેથી આનંદ થયો. જો કે મારી કોઈ અપેક્ષા ન હતી, પરંતુ મને વિશ્વાસ હતો કે આપ આવશો જ. આપે આવીને મારી પ્રાર્થનાનો જાણે પ્રત્યુત્તર આપી દીધો.

ડીસેમ્બર, ૨૦૦૭ ની દશરથ યાત્રામાં જે ૬૯ પૂ. માના બાળકો સ્થાન પામ્યા, તેમાં ભારત, પનામા, અમેરિકા અને કેનેડાના ભક્તોનો સમાવેશ થયો હતો.

પૂ. માએ જે સેવાયજ્ઞોનું આયોજન કરેલું તેમાં ગરીબો માટે અનાજ, કામળા, રાંધવાનાં વાસણો, ટુવાલ, પ્રસાદ તો વિદ્યાર્થીઓ માટે દફતર, ટોપી, સ્વેટર, પ્રસાદ વગેરેનો સમાવેશ થતો. પૂ. માએ આ સેવાયજ્ઞમાં અમને આગળ રાખેલા. જેથી લાગે કે આ અમારા તરફથી અપાય રહ્યું છે. આ કેમ્પ અમારે માટે આંખ ઉઘાડનાર બની રહ્યો. ટી. વી.માં ગરીબાઈનાં દશ્યો તો જોયેલાં, પરંતુ આ પ્રત્યક્ષ દર્શનની તોલે તે થોડું આવે? અમોએ આપેલું થોડું પણ આ ગરીબો માટે કેટલું બધું રાહતરૂપ બની જાય? આ કોઈ પ્રકારનો યશ લેવા માટે હું કહી રહી નથી, પરંતુ પૂ. માની કૃપા અને દરેકને મદદરૂપ થવાની વૃત્તિ દર્શાવવા ઉલ્લેખ કરું છું. નવાઈની વાત તો એ હતી કે ઘણા બધા અભાવો છતાં એ ગરીબો કેવા સંતુષ્ટ લાગતા હતા! અમારે માટે તે શીખવાની વાત હતી. આ અનુભવે મને મારા

જીવન વિષે તેમ જ અમારી પાસે જે ભૌતિક સંપત્તિ છે તે અંગે વિચારતી કરી. વધારે પડતી વસ્તુઓ ને સંપત્તિના ભરાવાએ અમારે મન એમનું મૂલ્ય ઓછું કરી નાંખ્યું છે. ઈચ્છીએ કે આ નમ્ર લોકોનો સંતોષ અમો બધાની પાસે હોય તો કેવું સારું!

દશરથયાત્રા

અમારી દશરથ યાત્રા ૨૬ ડીસે. સ્વર્ગારોહણથી શરૂ થઈ. તે પહેલા પૂ. માએ એવી પૂર્વ તૈયારીમાં ઘણા સમય ને પરિશ્રમનો ભોગ આપેલ. નીકળતાં પહેલાં સહુને તેનું ઓળખ કાર્ડ, બિલ્લો, યાત્રા માટેની ટોપી, દશરથ ચઢતી વખતે જરૂરી ખેસ અને પ્રસાદની થેલી આપવામાં આવી. યાત્રાના પ્રથમ ચરણમાં ૨૪ કલાકની હરિદ્વાર સુધીની રેલ્વે મુસાફરી જે સાચે જ આશ્ચર્યકારક અનુભૂતિ કરાવનારી બની રહી. દરેક જણે પોતાનો મોટો ભાગનો સમય સત્સંગ તેમજ પૂ. ગુરુદેવ અને પૂ. માના અનુભવોની આપલે કરવામાં વીતાવ્યો. આ ઉપરાંત પ્રાર્થના, આધ્યાત્મિક વાંચન અને ડાયરી લેખન પણ કર્યું. અમારી બધાની પાસે રમૂજનો પણ ઘણો ખજાનો હતો તેમજ જુદા જુદા દેશોમાંથી આવેલ ભક્તોને એકબીજાને મળી ઓળખવાનો મોકો પણ મળ્યો. પૂ. મા ભલે સ્થૂલ દેહે અમારી સાથે ન હતાં, પરંતુ ડગલે ને પગલે એમની અનુભૂતિનો અહેસાસ થતો. થોડા થોડા કલાકોના અંતરે પૂ. મા અમારા સમાચારો ફોનથી પૂછતાં રહેતાં. અમારા જેવા પરદેશીઓ માટે ભારતનો આવો અનુભવ યાદગાર બની રહ્યો. હરિદ્વાર પહોંચતાં જ પૂ. મા વતીથી શ્રી સ્નેહલભાઈ, હેમલભાઈ તેમજ દીપકભાઈએ ફુલહારથી અમારું સ્વાગત કર્યું.

એક દિવસ અમે હરિદ્વારમાં ગાળ્યો. તે દરમ્યાન કેટલાક મંદિરોનાં દર્શન તેમ જ ગંગાજીની આરતીમાં અમે ભાગ લીધો.

અરે, ગંગાને કાંઠે હોવું એ જ જાણે સુંદર અનુભવ જેવું લાગ્યું. સમૂહમાં આ આરતીમાં ભાગ લેવાનું દૃશ્ય જ ઘણું સુંદર બની રહ્યું. લાગ્યું કે પૂ. મા સાથે જ આપણી સાથે છે.

દશરથાયલ પર્વતની તળેટીમાં આવેલું દેવપ્રયાગ એ અમારી યાત્રાનો બીજો પડાવ હતો. અહીંથી થતું હિમાલયના પ્રાકૃતિક સૌંદર્યનું દર્શન ખરે જ શબ્દાતીત—વર્ણનાતીત. અમને અહીં પૂ. ગુરુદેવશ્રી યોગેશ્વરજીની તપોભૂમિ—શાન્તાશ્રમના દર્શનનો લાભ પણ મળ્યો. એ પવિત્ર સ્થળની સુંદરતા જોઈને જ એમ થાય કે તેઓએ આ સ્થળને પોતાની સાધના માટે શું કામ પસંદ કરી.

બીજો દિવસ અમારે માટે ખૂબ અગત્યનો—દશરથાયલ પર ચઢવાનો. અમે ચઢવાનો પ્રારંભ વહેલી સવારે સાડા ચાર વાગ્યાથી કર્યો, આ કંઈ જેવું તેવું ચઢાણ ન હતું. એથી તો પૂ. માએ પહેલેથી જ સ્પષ્ટ સૂચના આપેલી કે આ યાત્રા દરેકની વ્યક્તિગત છે. દરેકને પોતાની વ્યક્તિગત તકલીફો હોય. છતાં પૂ. મા અને પ્રભુની કૃપાથી બધા જ આ ચઢાણ ચઢી શક્યા. કલ્પના કરવી ખરે જ મુશ્કેલ છે કે વર્ષો પહેલાં પૂ. યોગેશ્વરજી અહીં શી રીતે સાધના કરવા રહ્યા હશે. અને આત્મસાક્ષાત્કારના ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા માટે તેઓએ કેવું ભારે કષ્ટ ઉઠાવ્યું હશે. એમની વાત જવા દો, પૂ. માએ આપણને સહુને અહીં મોકલવા માટે કેટલું ભારે કષ્ટ ઉઠાવ્યું છે, તેનો તો વિચાર કરો. તે માટે તેઓએ આપણાં કેટલાં બધાં દુઃખો અને દર્દો લઈ લેવાં પડ્યાં છે. આવી આશીર્વાદ સમી તક માટે મારા વહાલાં મા, આપનો જેટલો આભાર માનીએ એટલો ઓછો છે. ઉપર પહોંચી ગયા પછી મારા મનમાં જે ભાવ ને ભક્તિના તરંગો ઊઠ્યા તેમને ખરે જ શબ્દોમાં વર્ણવી શકાય તેમ નથી. વર્ષો પહેલાં જ્યારે પૂ.

ગુરુદેવ અહીં રહેતા અને જે ઝરણામાં ટપકતા પાણીનો ઉપયોગ કરતાં તે જ પાણીવડે ઉપર ચઢ્યા પછી અમારી તરસ સંતોષાઈ તે જ અમારે માટે શ્રી ગુરુદેવની મોટામાં મોટી બક્ષીસ જેવું લાગ્યું. એવું અનુભવાયું કે સાક્ષાત્ ગુરુદેવે પોતે જ આ પાણીદ્વારા અમારું સ્વાગત કર્યું. અને પોતાનાં બાળકોની તૃષ્ણા છીપાવી.

પાછા ફરતાં અમે ઋષિકેશમાં દેવકીબાઈની ધર્મશાળાની મુલાકાત લીધી. પૂ. શ્રીના જીવનની એક ઘટનાના ભાગરૂપ આ સ્થળ. અમને ખરે જ માન્યામાં ના આવે એવી એ વાત કે અહીં એકવાર પૂ. શ્રીએ નિવાસ કરેલો.

અમે જ્યારે હરદ્વાર પાછાં ફર્યા ત્યારે ગંગામાતાના પૂજનમાં ભાગ લેવાની તક અમને સાંપડી. અહીં ગંગાના કિનારે આર્થનિવાસમાં પૂ. મા ઉતરે છે ત્યાં આ પૂજનનું આયોજન શ્રી સ્નેહલભાઈ અને રાજુભાઈએ કરેલું. ગંગામાતા પૂજનનું શું માહાત્મ્ય છે તે વિગતે અમને પહેલાં સમજાવ્યું, જેથી એ પૂજનનું શું મહત્ત્વ છે, તે અમે સમજી શકીએ. સાથે જ તે મારે માટે ખૂબ ખૂબ અંગત બની રહ્યું જેને હું જીવનભર કિંમતી ખજાનાની જેમ સાચવીશ. આ પૂજનની પરાકાષ્ટા તો આ પ્રમાણે ઘટી. શ્રી સ્નેહભાઈએ જ્યારે અમારાં ફળ, ફૂલ ને હાર વગેરે બધું જ ગંગામાને અર્પણ કરવાનું કહ્યું અને જેવાં અમે તે કરી રહ્યાં હતાં ત્યાં જ પૂ. માનો ફોન આવ્યો કે પૂ. મા બોલી રહ્યાં છે ને તમોને જણાવે છે કે તમોએ ગંગામાને જે બધું અર્પણ કર્યું તે પૂ. માને પહોંચ્યું છે ને પૂ. માએ તેનો સ્વીકાર પણ કર્યો છે. સાથે જ આનાથી લાગ્યું કે પૂ. મા અને ગંગામા એક જ છે. તે રીતે તેઓએ પોતાની મહાનતાની થોડી ઝાંખી કરાવી. આ યાત્રાની કેવી સરસ પૂર્ણાહુતિ.

અંબાજીમાં પાછા ફરતાં પૂ. માએ બેન્ડવાજા તેમ જ અંબાજીના નાના બાળકોના સમૂહ સાથે અમારું સ્વાગત કર્યું. સ્વર્ગારોહણ ખાતે આવી પહોંચતાં જ પૂ. મા અમને બધાને સહીસલામત પાછા આવેલ જોઈને ખૂબ ભાવવિભોર બની ગયાં. એનું દર્શન પૂ. માનાં વિસ્ફારિત નેત્રોમાં થતું હતું. અમે જાણે કે વિશેષ મોટા મહેમાન હોઈએ તેમ અમારા સ્વાગતમાં ફટકડા ફોડવામાં આવ્યા તેમ જ સ્વર્ગારોહણને રંગોળી તેમ જ ધજા-પતાકાથી શણગારવામાં આવેલું. પૂ. મા સહિત સર્વ સાધકો અમારું સ્વાગત કરવા ઊભા હતા. અરે, આ તો કેવું ભવ્ય! પૂ. મા કેવાં નમ્ર બનાવાનો અનુભવ અમારું આવું સરસ સ્વાગત કરીને કરાવી રહ્યાં હતાં. પૂ. માએ બધાંને ખાસ ભેટ પણ આપી અને દરેકના હાથે રાખી પણ બાંધી. પૂ. માના પોતાના હાથે બાંધવામાં આવેલ આ રાખડી મારે માટે તો ખાસ ઘટના બની ગઈ. પૂ. માના ખાસ આશીર્વાદરૂપ-અમારા સહુના માટે-આ યાત્રા દરમ્યાન જે કંઈ પામ્યા તે ગાંઠે બાંધી, જીવનની આધ્યાત્મિક વિકાસની યાત્રામાં તેનો ઉપયોગ કરીએ. એ જ પૂ. માનો ભાવ હતો.

પૂ. માના આશીર્વાદોથી ભરેલી-હૃદયમાં આભાર અને સુખનાં સ્પંદનો જગાડતી આ યાત્રાનું વર્ણન હું કયા શબ્દોમાં કરી શકું? સાચે જ મારે માટે તે શક્ય નથી. પૂ. મા અને પ્રભુ, તેમ જ જે બધા લોકોએ આ યાત્રાને શક્ય બનાવી તે સહુનો ખૂબ ખૂબ આભાર, ખૂબ ખૂબ આભાર. હે મારાં વહાલાં મા, અંતમાં મારી એટલી જ પ્રાર્થના છે કે હંમેશાં કાયમ માટે મને આપનાં શ્રીચરણોમાં આશ્રય આપતાં રહેજો.

આપનું નાનું બાળક
મીતા.

સ્વર્ગારોહણમાં નવરાત્રિમાં જપ સાધના પર્વ

—તંત્રી

દર વર્ષની જેમ, આ વર્ષે પણ નવરાત્રિમાં સાધક ભાઈબહેનો સ્વર્ગારોહણમાં શક્તિ ઉપાસના અંગે સાધનામાં જોડાઈ શકે છે. તારીખ ૩૦ સપ્ટેમ્બરથી નવરાત્રિનો પ્રારંભ થાય છે, આ સાધના પર્વમાં ધ્યાન, જપ, સંકીર્તન, સામૂહિક પ્રભુને પ્રણામ, કુટિયાની પ્રદક્ષિણા, પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી તેમ જ પૂ. માનાં વિડિયો પ્રવચન તેમજ સાધકને રૂચિ પ્રમાણે વ્યક્તિગત સાધના કરવા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તો જે ભાઈબહેનો તેમાં સામેલ થવા ઈચ્છતા હોય, તેઓ દસેક દિવસ પહેલાં મેનેજરશ્રી સ્વર્ગારોહણ, દાંતા રોડ, અંબાજી-૩૮૫૧૧૦ ને જણાવે તો વ્યવસ્થા ગોઠવવામાં સુગમતા રહે.

આ સાધના પર્વનું સંચાલન અને વ્યવસ્થા મેનેજર-શ્રીના સાથ સહકારથી સાધક ભાઈશ્રી અજયભાઈ કલોલા સંભાળશે.

મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીના જન્મદિનની ઉજવણી

રાજુ જાની

પરમ પૂ. મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીનો જન્મદિન ૧૫ મી ઓગસ્ટ—ભારતનો સ્વાતંત્ર્ય દિન. તીથિ પ્રમાણે શ્રાવણ સુદ ૧૨. આમ તીથિ ને તારીખ વચ્ચે આ વર્ષે બે દિવસનું અંતર. એટલે સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટે તા. ૧૩ થી તા. ૧૫ ઓગસ્ટ સુધી ત્રણ દિવસ માટે આ જન્મદિન ઉજવવાનું નક્કી કર્યું.

પૂ. ગુરુદેવ અને પૂ. માની અનુકંપા હંમેશાં ભૂખ્યાને ભોજન કરાવવાની. એટલે તો અંબાજીના સ્વર્ગારોહણમાં ઠું મા અન્નક્ષેત્રના ઉપક્રમે આદિવાસી વિસ્તારની શાળાઓના બાળકોને બુંદી અને ગાંઠિયાનો પ્રસાદ વહેંચવાનું—ઠરાવ્યું.

આ વરસે અંબાજીથી લગભગ ૩૦ કિ. મી.ના અંતરે આવેલ પોસીના તાલુકાના ગામો—જેવાં કે બેગડીયાવાસ, કેસર-પુરા, પાડાપાટ, કુંડલા, પાદરા દંત્રાલ અને મચકોડની પ્રાથમિક શાળાના ૧૫૦૦ જેટલાં બાળકો પૂ. શ્રીના જન્મદિનની આ પ્રસાદી પામ્યા. તે વખતની તેમના મુખપરની પ્રસન્નતા જોવા જેવી હતી. સ્વર્ગારોહણમાં આવેલ ૨૫ જેટલાં ભાઈબહેનોએ આ સેવાયજ્ઞમાં ભાગ લઈ—આનંદ અનુભવ્યો. આ આખું આયોજન સર્વમંગલ ટ્રસ્ટ તરફથી કરવામાં આવ્યું, જેમાં વિશેષ પ્રકારનું પ્રદાન શ્રી હેમલભાઈ મહેતાનું હતું.

સાધનાદિન

તા. ૧૪ નો આખો દિવસ સાધનાદિન બની રહ્યો. સાધકોએ સવારની પ્રભાતકેરી ઉપરાંત પ્રણામ, સ્તોત્ર ને મંત્રગાન કરી,

સમગ્ર વાતાવરણને ભક્તિના રંગે રંગી દીધું. આ ઉપરાંત સાધકોએ પોતાના વ્યક્તિગત વ્રત, તપ અને જપના સંકલ્પો પૂરા કરી, પૂ. શ્રી મા—પ્રભુના ચરણે ધર્યા તો કોઈકે પ્રભુની કુટિયાની પ્રદક્ષિણા કરી ધ્યાનની બેઠકો લગાવી.

આ ઉપરાંત રાતે પ. પૂ. માની ઉપસ્થિતિમાં ઓગસ્ટ ૨૦૦૭ માં સ્વર્ગારોહણ તીર્થમાં નવસર્જનમાં પ. પૂ. મા સર્વેશ્વરીની ઉપસ્થિતિમાં સેવા—શ્રમયજ્ઞની વિડિયો કેસેટ દર્શાવી, સાધના દિનની સમાપ્તિ કરી.

તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટ

આજની આ બેઠકનો પ્રારંભ સવારે ૬—૦૦ ધ્યાનની બેઠકથી થયો. પ્રારંભમાં હરિદ્વારમાં પૂ. મા ગંગાના કિનારે બેસી ગંગામૈયાના પ્રવાહમાં પગ ઝબોળી જે આનંદ માણી રહ્યાં છે તેની ડી.વી.ડી. દર્શાવવામાં આવી. સાધકોને લાગ્યું અરે, પૂ. મા આપણી સામે જ બેઠાં છે. જાણે મૂક સંદેશ ધરી રહ્યાં છે—તમે બધા પણ ગંગામૈયાના ખોળે બેઠાં છો એમ ધારી ધ્યાનમાં ડૂબી જાઓ—આમ પૂ. માનું દર્શન ખુલ્લી આંખે સાધકો માણતા રહ્યા.

પ્રણામ અને સ્તોત્રપાઠ પછી સંસ્થાના સન્નિષ્ઠ મૂક સેવક શ્રી નાથાભાઈ જાગણીના હસ્તે ધ્વજવંદન કરાવી—તેમની સેવાને સાધકોએ બીરદાવી. પૂ. માની અગાઉની સૂચના મુજબ ધ્વજને સલામીને બદલે વંદન કરવાની પ્રણાલિ અપનાવી. સાથે સાથે રાષ્ટ્રની સુખશાન્તિ ને રાષ્ટ્રધ્વજના ગૌરવની જાળવણી માટે સમૂહ પ્રાર્થના કરી.

જન્મોત્સવ માટે સાધકોએ યોગતીર્થમાં એકત્રિત થઈ, સંકીર્તન અને મંત્રગાન સાથે પૂ. શ્રીના સ્વરૂપને પાલખીમાં પધરાવી સ્વર્ગારોહણમાં કુટિયા સુધી પ્રદક્ષિણા કરી, ફરી એ

સ્વરૂપને યોગશૈવલ્યમ્માં હીડોળામાં પધરાવી પ્રભુની વંદના, પ્રણામ અને માનસપૂજા કરી, કૃષ્ણ જન્મોત્સવની જેમ લહાવો માણ્યો.

પૂ. શ્રીની અમૃતવાણીના શ્રવણવિના આ ઉજવણી અધૂરી રહે, તેમ તેઓની કેસેટના શ્રવણ પછી, શ્રી કલ્યાણે ખૂબ ભક્તિપૂર્વક પૂ. મા—પ્રભુ સાથેના પ્રસંગોની રસલહાણ ધરી, સૌને ભાવવિભોર કરી દીધા.

છ યુવાન સાધકોની શ્રદ્ધાભક્તિયુક્ત સાહસકથા સ્વર્ગારોહણ અંબાજીથી સ્વર્ગારોહણ હિમાલયની યાત્રા

પૂ. માની પ્રેરણા અને અનુમતિથી છ જેટલા સાધક ભાઈઓએ દેવપ્રયાગથી બદરીનાથની પગપાળા યાત્રા ૨૬૦ કિ. મિ.ની ૧૦ દિવસમાં પૂરી કરી. ત્યાંથી અંદરના પહાડોમાં લગભગ ૧૮ હજારની ઉંચાઈએ લઈ જતી ૩૫ કિ. મી.ની એ કઠિનતમ પૂ. મા—પ્રભુની કૃપાવિના ના થાય—તેવું સાધકોએ અનુભવ્યું. યાત્રા દરમ્યાન પ્રભુકૃપાના અનુભવો ના થાય તો— તમારી યાત્રાનો પ્રભુએ સ્વીકાર નથી કર્યો એમ લાગે. આ સાધકોએ હર કસોટીના સમયે હજારો માઈલ દૂર કેનેડા બેઠેલાં હોવા છતાં પૂ. માની પ્રત્યક્ષ હાજરી અને કૃપા અનુભવી. આ અદ્ભુત યાત્રાએ પ્રભુમાંની એમની શ્રદ્ધાને લોખંડી બનાવી દીધી.

સાથે સાથે હિમાલયના અદ્ભુત સૌંદર્યથી એવા તો સંમોહિત કરી દીધાં કે જેની સરખામણીમાં સંસારના સૌંદર્ય સાવ ફિક્કાં લાગે. જોનારા સૌએ હિમાલયના એ પવિત્રતમ દશ્યો જોઈ, ધન્યતા અનુભવી.

આ યાત્રાની રોચક કથા શ્રી સ્નેહલભાઈ પુરોહિતે સંભળાવી, તો સૌંદર્યનું દર્શન ઉત્તમ ફોટોગ્રાફીથી શ્રી દીપકભાઈ

મહેતાએ કરાવ્યું. શ્રી સ્નેહલભાઈ કોઈ લેખક કે વક્તા નથી પરંતુ તેઓ ત્રણસો ચારસો પાનાંઓમાં યાત્રાના પ્રસંગો લખવાની ક્ષમતા પૂ. માની કૃપાથી પામ્યા એમ જ કહેવાય.

ભવિષ્યમાં આ બધી કથા અધ્યાત્મના પૃષ્ઠો પર પૂ. માની અનુમતિ સાંપડતાં સાધકો સમક્ષ રજૂ કરતાં અમને જરૂર આનંદ થશે.

આ સદ્ભાગી સાધકોનાં નામ છે શ્રી હેમલભાઈ, શ્રી દીપકભાઈ, શ્રી તારકભાઈ, શ્રી સ્નેહલભાઈ, શ્રી આનંદભાઈ ભટ્ટ અને શ્રી નિલેષ કણઝારિયા (પટેલ).

પંદરમીના આ કાર્યક્રમમાં મોરબી, રાજકોટ, અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, ભાવનગર વગેરેના ૧૦૦ ભાઈબેનોએ ભાગ લીધો.

સુખી હોય તે હસી શકે તેવું નથી પરંતુ હસનારો
તો સુખી હોવાનો. — યોગેશ્વરજી

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

❀ સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ ❀

શ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ

તેમ જ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોદી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫૦૦૭

ફોન : (૦૨૬૧) ૨૨૫૪૯૮૨, ૨૨૫૮૮૦૪

‘શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથેના વાર્તાલાપો’

‘સભાન શાશ્વતી’

સંપાદન : પૌલ બ્રન્ટન-વેંકટરામૈયા

અનુવાદ : પ્રા. તરલા દેસાઈ

પ્રકરણ : ૧૬ ધ્યાન માટેના પદાર્થો

યૌગિક સમાધિ સિદ્ધ કરવા ઉત્તેજનાત્મક પદ્ધતિઓ સલાહભરી નથી, કારણે કે પ્રકાશત્રાટક મનને મૂઢ બનાવે છે તત્કાલીન મૂર્છા પેદા કરે છે અને કાયમી લાભ મેળવી આપતી નથી.

જ્યાં સુધી ધ્યાતા આત્મામાં ભળી ન જાય ત્યાં સુધી કોઈ દેવતાની માનસિક પ્રતિમા ધ્યાનના પદાર્થ તરીકે વાપરી શકાય. પછી એ પ્રતિમા એની મેળે દૂર ખસી જશે અને આત્માસી જગતના એક અંશ રુપે એ દેવતા પણ અદ્રશ્ય થઈ જશે. કેવળ પરમ આત્મા જ ધ્યાનનો પદાર્થ હોવો જોઈએ.

સાચું કહીએ તો, આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત-દૃઢ રહેવું એ ધ્યાન છે. પણ જ્યારે વિચારો મનને વટાવે છે અને તેમને હટાવવા પ્રયત્ન કરાય છે ત્યારે એ પ્રયત્ન ‘ધ્યાન’ કહેવાય છે. તમે જે છો તે રહો. એ જ લક્ષ્ય છે જ્યાં સુધી વિચારો હડસેલવા પડે છે ત્યાં સુધી ધ્યાન નકારાત્મક છે.

તમારી આજુબાજુની દરેક વસ્તુની જેમ ઈશ્વરને મનમાં રાખવાનો અભ્યાસ ધ્યાન બને છે. આ સાક્ષાત્કાર પહેલાંની અવસ્થા છે જે કેવળ આત્મામાં છે. ધ્યાને એ અતિક્રમી જવાની છે. તમે ઈશ્વર પર ધ્યાન કરો કે આત્મા પર એ મહત્વનું નથી; લક્ષ્ય સરખું જ છે.

પ્રશ્ન : આપણે શેના પર ધ્યાન કરવું જોઈએ?

મહર્ષિ : ધ્યાતા કોણ છે? એ પ્રશ્ન પહેલાં પૂછો. ધ્યાતા તરીકે રહો તો પછી ધ્યાન કરવાની જરૂર નથી. કતૃત્વનો ભાવ જ ધ્યાન માટે વિઘ્નકર્તા છે.

પ્રશ્ન : ધ્યાન શેનું કરવાનું?

મહર્ષિ : તમને જે ગમે તેનું પણ તમારે એક વસ્તુને વળગી રહેવું જોઈએ. એકાગ્રતામાં યુદ્ધ સમાવિષ્ટ છે. જેવું તમે ધ્યાન શરૂ કરો કે બીજા વિચારો એમાં ટોળે ચઢશે, બળ ભેગું કરશે અને એક વિચારને ડૂબાડવા મથશે. પુનઃ પુનઃ અભ્યાસ દ્વારા એને બળવાન બનાવવો પડશે. ધ્યાનમાં આ યુદ્ધ લગાતાર ચાલે છે. એકાગ્રતા તેમજ ભિન્ન ભિન્ન વિચારોની અનુપસ્થિતિ દ્વારા જ મનની શાંતિ સિદ્ધ થઈ શકે. એકવાર ધ્યાન બરાબર સ્થિર થઈ જાય પછી તે છોડી શકાશે નહિ. પછી તમે કાર્યમાં, રમત-ગમતમાં કે નિદ્રામાં પણ વ્યસ્ત હશો તો પણ એ સ્વતઃ ચાલ્યા કરશે. એ એવું દૃઢમૂળ બનવું જોઈએ કે સહજ થઈ જાય.

પ્રશ્ન : હું ‘અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ’ પર ધ્યાન કરું છું. થોડી ક્ષણો પછી શૂન્યાવકાશ વરતાય છે, મારું મગજ ગરમ થઈ જાય છે અને મૃતપ્રાય થઈ જાઉં છું. મારે તમારું માર્ગદર્શન જોઈએ છે.

મહર્ષિ : શૂન્યાવકાશ કોણ જુએ છે? સભાનતા જેને શૂન્યાવકાશરૂપે જુએ છે એ આત્મા છે. વિચાર ઉદ્ભવ્યા પછી જ મૃત્યુનો તમને ભય છે? ભય કોને માટે છે? આ શરીર સાથેનું આત્માનું તાદાત્મ્ય છે. એ જ્યાં સુધી રહેશે ત્યાં સુધી ભય રહેશે.

‘અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ’ એ કેવળ એક વિચાર છે. આમ કોણ કહે છે? બ્રહ્મ આવું કહેતો નથી. એને એવું કહેવાની જરૂર પણ

શી છે? સાચો અહમ્(હું) પણ આમ કહી શકતો નથી, કારણ કે અહમ્ બ્રહ્મ તરીકે અધિષ્ઠિત છે. આવું કહેવું એ કેવળ એક વિચાર છે. એ વિચાર કોનો છે? બધા વિચારો મિથ્યા એટલે કે અહંકારમાંથી ઉદ્ભવે છે. વિચારરહિત રહો. જ્યાં સુધી વિચાર છે ત્યાં સુધી ભય રહેશે. જ્યાં સુધી 'અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ' એવો પણ વિચાર રહેશે ત્યાં સુધી(આત્માનું) વિસ્મરણ છે.

'અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ' એ એકાગ્રતા માટેનું સાધન છે. એ બીજા વિચારોને દૂર રાખે છે. એ એક જ વિચાર ચાલું રહે છે. એ વિચાર કોનો છે તે જાણો. એ 'હું' માંથી ઉદ્ભવેલો મળશે. 'હું' વિચાર શેમાંથી પ્રાદુર્ભાવ પામે છે? એ ખોજ ચાલુ રાખો. 'હું' વિચાર અદ્રશ્ય થઈ જશે. પરમ આત્મા એની મેળે જ પ્રકાશશે. પ્રયત્ન વિના જ્યારે સાચો 'હું' જ એકલો રહેશે પછી 'અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ' એવું કહેવું નહિ પડે. મનુષ્ય 'હું મનુષ્ય છું' એવું કહે છે ખરો? જ્યાં સુધી એને પડકારાય નહિ ત્યાં સુધી એ મનુષ્ય છે એવું જાહેર એને શા માટે કરવું પડે? હા. જો કોઈ એને ભૂલથી શેતાન ગણી લે તો એને કહેવું પડે કે 'ના, હું શેતાન નથી, હું માણસ છું' એ જ રીતે 'બ્રહ્મ' કે 'હું' કેવળ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. એને પડકાર કરનાર કોઈ ત્યાં નથી તેથી 'હું બ્રહ્મ છું' એવું કહેવાની આવશ્યકતા નથી.

પ્રશ્ન : ધ્યાનના પદાર્થ તરીકે રૂપ કે આકૃત્તિનો ઉપયોગ કરવો એ દ્વૈત પર આધારિત છે. એ ઈશ્વર કેવી રીતે હોઈ શકે?

મહર્ષિ : જે એવા પ્રશ્નો કરે છે એણે વિચારમાર્ગ અપનાવવો વધારે સારો. એને માટે રૂપ નથી.

પ્રશ્ન : મારા ધ્યાનમાં શૂન્યાવકાશ દેખાય છે હું રૂપ જોતો નથી.

મહર્ષિ : અલબત નહિ. શૂન્યાવકાશ કોણ જુએ છે? તમે ત્યાં હશો જ. સત્માનતા શૂન્યાવકાશની સાક્ષી છે.

પ્રશ્ન : એનો અર્થ એ કે મારે ઊંડા ને ઊંડા જવું જોઈએ?

મહર્ષિ : હા, એક ક્ષણ એવી નથી જ્યારે તમે નથી હોતા.

પ્રશ્ન : પદાર્થો દેખાય કે ન દેખાય એનો પ્રભાવ ધ્યાન કરનાર પર કેવી રીતે પડે?

મહર્ષિ : જો પ્રકાશ-અભિજ્ઞા કે સત્માનતા-દેખાય તો પછી કોઈ પદાર્થ જોવાનો રહેશે નહિ. શુદ્ધ પ્રકાશ અર્થાત્ સત્માનતા જ કેવળ રહેશે. પ્રકાશ દેખાય એ પર્યાપ્ત નથી. કેવળ એક જ પ્રવૃત્તિમાં રત રહે એવું મન હોવું એટલું જ જરૂરી છે.

પ્રશ્ન : જ્યારે આપણે તપ કરીએ ત્યારે આપણી દૃષ્ટિ ક્યા પદાર્થ પર સ્થિર કરવી જોઈએ? આપણાં મન આપણાં ઉચ્ચારણો પર કેન્દ્રિત હોય છે.

મહર્ષિ : તપ શેને માટે છે?

પ્રશ્ન : એ આત્માસાક્ષાત્કાર માટે છે.

મહર્ષિ : એમ જ છે. તપ મનુષ્ય સજ્જતા પર અવલંબિત છે. કોઈને એકાગ્રતા માટે રૂપની જરૂર પડે, પણ એ પર્યાપ્ત નથી. કેમ કે, પ્રતિમાને સતત કોણ જોઈ શકે? જપ દ્વારા પ્રતિમાની પરિપૂર્તિ થઈ શકે. જપ મનને પ્રતિમા પર સ્થિર કરવા સહાય કરે છે. આ પ્રયાસના પરિણામસ્વરૂપે મનની એકાગ્રતા સધાય છે જે લક્ષ્યસિદ્ધમાં પરિણમે છે. જે જેવું વિચારે છે. કેટલાક પ્રતિમાના નામથી જ સંતુષ્ટ થઈ જાય છે. દરેક રૂપનું નામ હોવું જોઈએ. એ નામ ઈશ્વરના બધા જ ગુણો ધરાવે છે. અનવરત જપ બીજા બધા વિચારોને હટાવી મનને સ્થિર કરે છે. એ તપ છે. એનાથી શો હેતુ સરે છે એ જાણવા પ્રશ્ન પૂછાયો

હતો. સાક્ષાત્કારના હેતુ માટે જે આવશ્યક છે એ સ્વરૂપ તે લેશે. શારીરિક કષ્ટો પણ તપ છે અને તે વૈરાગ્યને કારણે છે.

પ્રશ્ન : મેં એક એવો માણસ જોયો છે જેણે જીવનભર પોતાનો હાથ ઊંચો રાખ્યો હતો.

મહર્ષિ : એ વૈરાગ્ય છે.

પ્રશ્ન : એવી રીતે કોઈએ. પોતાના દેહને કષ્ટ શા માટે આપવું જોઈએ?

મહર્ષિ : તમે એને કષ્ટ તરીકે વિચારો છો જ્યારે એને માટે એ વ્રત છે જે પ્રાપ્તિ અને સંતોષનો ભાવ ધરે છે.

પ્રશ્ન : મને કેવું ધ્યાન સહાયકરી થશે?

મહર્ષિ : પદાર્થ પર ધ્યાન એ સહાયકર્તા નથી. આ કારણે તમારે કર્તા અને પદાર્થ એક જ છે એવું પ્રતીત કરતાં શીખી લેવું જોઈએ. પદાર્થ પર ધ્યાન કરવા જતાં તમે અભેદભાવનો નાશ કરો છો અને દ્વૈત ઊભું કરો છો.

કેવળ આત્મા પર ધ્યાન ધરો. એ સમજવા પ્રયત્ન કરો કે તમે શરીર નથી, લાગણીઓ નથી, તેમજ બુદ્ધિ નથી. આ બધું જ્યારે સ્થિર થઈ જશે ત્યારે કંઈક બીજું હોવાની પ્રતીતિ થશે, એને જ પકડો અને તે એની મેળે પ્રગટશે.

પ્રશ્ન : પણ જ્યારે હું બધું સ્થિગત કરી દઉં છું ત્યારે લગભગ ઊંઘી જાઉં છું.

મહર્ષિ : એનો વાંધો નહિ. નિદ્રા જેવી ગહન અવસ્થામાં તમારી જાતને મૂકો અને પછી નિહાળો; સભાન રીતે સૂઈ જાઓ; પછી ત્યાં કેવળ એક જ સભાનતા (ચેતના) રહેશે.

વિધાતાના લેખમાં મેખ

ભાસ્કર વા. પંડ્યા

બે કાંઠે વહેતી વિતસ્તાનાં વારિ ખળખળ કરતાં વહાં જાય છે.

કિનારે આવ્યો છે એક આશ્રમ. લીંપેલો અને ગૂંપેલો. સુંદર અને સ્વચ્છ. આશ્રમમાં નિનાદિત થતા વેદના મંત્રો ચોપાસના વાતાવરણને આધ્યાત્મિકતાની છાંટથી ધોતા હતા.

આવા આ આશ્રમમાં પાણિનિ નામનો એક વિદ્યાર્થી ભણે. આચાર્યશ્રી બહુ જ સરળતાથી ભણાવે. ન આવડે એને પાંચ વાર શીખવે, સાત વાર શીખવે પણ ન થાકે કે ન ચિડાય. પણ પાણિનિ ભમવામાં કક્કાનો ચૌદમો અક્ષર. એને ગમે તેટલી વાર શીખવે પણ પાણિનિને કાંઈ ન આવડે. કશું કંઈ ન થાય.

એકવાર શાંત અને સ્વસ્થ એવા આચાર્યનો પિત્તો ગયો. તેમણે પાસે પડેલી આંકણી ઉપાડી પાણિનિને હાથ ધરવા કહ્યું. બીકના માર્યા પાણિનિએ ધ્રૂજતાં ધ્રૂજતાં જમણો હાથ આચાર્યશ્રી સામે ધર્યો. આચાર્યશ્રીએ તેનો હાથ જોયો અને જોતા જ રહી ગયા. મારવા ઉગામેલી આંકણી હાથમાં અધ્ધરની અધ્ધર જ રહી ગઈ. તેમના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા. ‘વત્સ, તને મારીને પણ શો ફાયદો?’

‘કેમ ગુરુજી?’ પાણિનિએ પૂછ્યું.

‘બેટા, તારા ભાગ્યમાં વિદ્યા નથી.’ આચાર્ય બોલ્યા.

‘કેમ જાણ્યું, ગુરુજી?’ પાણિનિની આતુરતા વધી.

‘જો વત્સ, તારા હાથમાં વિદ્યાની રેખા જ નથી. જેના

ભાગ્યમાં વિદ્યા જ ન હોય તેને ક્વી રીતે વિદ્યા ચડે? તેને શિક્ષા કરવાથી પણ શો લાભ થવાનો?’

પાણિનિએ આચાર્યશ્રી પાસેથી જાણી લીધું કે વિદ્યાની રેખા હથેળીમાં કઈ જગ્યાએ હોય છે.

મોડી રાત્રે બધા સૂઈ ગયા પછી તે ઊઠ્યો. અમીદાર છરી લઈ એ ચંદ્ર પ્રકાશમાં ગયો અને ગુરુજીએ જ્યાં બતાવી હતી ત્યાં તેણે છરીની અણિથી રેખા દોરી. બે-ચાર વાર છરીથી તે દોરતો રહ્યો. લોહીની ધાર થઈ પણ તે અટક્યો નહીં.

બીજા દિવસે પોતાનો હાથ બતાવીને તેણે કહ્યું, ‘જુઓ ગુરુજી, મારા હાથમાં વિદ્યાની રેખા બની ગઈ છે.’ આચાર્યે જોયું તો પાણિનિના જમણા હાથમાં રેખા તો હતી પણ ત્યાં લોહી બાઝી ગયું હતું. આચાર્યને પાણિનિના ભોળાપણની દયા આવી, તેનો હાથ અને બરડો પસવારતાં તે બોલ્યા, ‘ભાગ્યના લેખ તો વિદ્યાતા લખે છે બેટા, એમાં કોઈ કશો જ ફેરફાર નથી કરી શકતું. માટે વત્સ, હવે તું ભણવાનો આગ્રહ મૂકી દે.’

પાણિનિ કશું ન બોલ્યો, પણ તેણે મનોમન સંકલ્પ કર્યો, ‘જો વિદ્યાતાના લખ્યા લેખમાં હું મેખ ન મારું તો હું પાણિનિ નહિ. હું ભણીશ અને અવશ્ય ભણીશ.’

બસ, આ ક્ષણથી જ તેના જીવનની દિશા બદલાઈ ગઈ. તોફાની અને ઉદ્દંડ વિદ્યાર્થી પાણિનિ નમ્ર, વિવેકી અને ભણવામાં નિપુણ થતો ગયો. તે અભ્યાસ કરવા બેસે. એકવાર વાંચે, બે વાર વાંચે, ત્રણવાર, પાંચવાર, દસવાર, પચીસવાર વાંચે પણ જ્યાં સુધી તેને આવડે નહીં ત્યાં સુધી તે અમ્રજળ ન લે કે આરામ ન કરે. રાત્રે જ્યારે આખો આશ્રમ મીઠી નીંદર માણતો હોય ત્યારે તેની કુટિયામાં તે દીવાના પ્રકાશે અભ્યાસ

કરતો હોય. ક્યારેક આખી રાતનું જાગરણ હોય, શરીર તૂટતું હોય, છતાંય ક્યાંય આળસનું નામનિશાન નહીં.

અનવસ્ત તે મથતો રહ્યો. જમણા હાથમાં તેણે દોરેલી રેખા પણ હવે દેખાતી ન હતી, પણ તેના મન પ્રદેશ પર કોતરાયેલી વિદ્યારેખા દિવસે દિવસે ઘેરી થતી જતી હતી. શ્રમ અને સંકલ્પે ધીરે ધીરે એ રેખાને સાકાર કરી.

જે પાણિનિને આચાર્યે અભ્યાસ છોડવાનું કહ્યું હતું તે અભ્યાસ કરતો ગયો. ક્યારેક સહપાઠીઓની સાથે તો ક્યારેક તેનાથી પણ આગળ નીકળી જવા લાગ્યો અને એ એટલો તો આગળ નીકળી ગયો કે તેણે પ્રાચીન વ્યાકરણમાં ભૂલો જોઈ.

આચાર્યશ્રીનો આદેશ લઈ તેણે ભૂલો સુધારી નવા જ વ્યાકરણની રચના કરી. એ વ્યાકરણ ‘પાણિનિય વ્યાકરણ’ કે ‘અષ્ટાધ્યાયી’ એ નામે પ્રસિદ્ધ થયું.

આજે પણ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં ‘પાણિનિય વ્યાકરણ’ એક આધારભૂત ગ્રંથ ગણાય છે.

ગીતામાં અનેક પ્રકારના યોગોનો સ્વીકાર

સંકલન : રાજેન્દ્ર મોદી

ગીતા કથિત યોગ (સમત્વ)

ભગવદ્ગીતા એક વૈશ્વિક સમગ્ર માનવ જાતને ઉપયોગી ગ્રંથ છે. ગીતામાં યોગની વાત મુખ્ય અને મહત્વની છે, કારણ કે દરેક અધ્યાયની ઈતિશ્રીમાં તેને યોગશાસ્ત્ર કહેલ છે, તેમજ દરેક અધ્યાયનું ‘અમુક યોગ’ એમ નામ છે. વળી ગીતામાં કૃષ્ણને યોગેશ્વર કહેલ છે, તેઓ યોગીઓમાં આદર્શ યોગી છે.

હવે, ગીતા પ્રમાણે યોગ એટલે શું? એ જાણવા માટે નીચે અધ્યાય-૨ ના શ્લોક ૪૮ થી ૫૦ તથા તેનો અર્થ અને સમજ આપ્યા છે.

અધ્યાય-૨ સ શ્લોક ૪૮-૫૦

યોગસ્થઃ કુરુ કર્માણિ સઙ્ગં ત્યક્ત્વા ધનંજય ।

સિદ્ધયસિદ્ધ્યોઃ સમો ભૂત્વા, સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥ ૪૮ ॥

દુરેણ હ્રાવરં કર્મ, બુદ્ધિયોગાદ્ધનંજય ।

બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ, કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥ ૪૯ ॥

બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ, ઉભે સુકૃતદુષ્કૃતે ।

તસ્માદ્દોગાય યુજ્યસ્વ, યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૫૦ ॥

હે ધનંજય! કર્મમાં અથવા કર્મ ફળોમાં આસક્તિ ત્યજીને, એટલે ગીતાના યોગમાં સ્થિર થઈને, અર્થાત્ કર્મની સફળતા કે નિષ્ફળતા, બંનેમાં ‘સમ’ બનીને, તું તારા કર્મો કર. આ ‘સમત્વને’ જ વિદ્વાનો ‘યોગ’ કહે છે (૪૮). હે અર્જુન! સમત્વ બુદ્ધિવાળા ‘યોગ’ના કરતાં ‘કર્મ’ એટલે ફલેચ્છાપૂર્વક કરેલું કર્મ

દૂરેણ અવર “અત્યંત નીચું” છે. તું સમત્વ બુદ્ધિનો આશ્રય લે; ફલેચ્છાથી, ફળ મેળવવાના ઉદ્દેશથી કરેલું (વૈદિક કે બીજું) કર્મ કરનારાઓ ‘કૃપણ’ કહેવાય છે જેના ઉપરથી **કાર્પણ્યદોષ** તને થયો છે, એમ તે કહ્યું હતું (૨.૭)(૪૮). **સમત્વ** બુદ્ધિથી યુક્ત (સમત્વ પ્રાપ્ત કરેલો) મનુષ્ય કર્મો કરતી વખતે જ “પાપપુણ્ય” બંને હું ત્યજું છું, એમ જ માનીને બંનેનો સંન્યાસ જ કરે છે; બંને કર્મો જ ત્યજે છે, માનસિક સંકલ્પોના બળે કર્મફળ ત્યજવાને બદલે કર્મો કરવા છતાં અકર્તૃત્વ અનુભવે છે. માટે તું એવા, પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિના અનુભવરૂપ ‘યોગ’ માટે તૈયાર થા; યોગ એટલે કર્મો કરવા છતાં હું કંઈપણ કરતો જ નથી એવી સમજણની નિપુણતા (૫૦).

ગીતામાં યોગની સમજ

મૂળ ગીતાનું બીજું નામ જ ‘યોગશાસ્ત્ર’ છે. અને આ ‘યોગ’ શબ્દ ગીતામાં સમત્વ (ઉપર બતાવેલ ૪૮મા શ્લોક પ્રમાણે) વગેરે શબ્દ દ્વારા અનેકવાર સમજાવવામાં આવ્યો છે. ‘યોગ’ શબ્દ ગીતામાં રૂઢ અર્થમાં વપરાયો છે, કેમ કે ‘સમત્વં યોગ ઉચ્યતે’ માં ઉચ્યતે દ્વારા કહ્યું છે કે સમત્વને યોગનું નામ અપાયું છે માટે ગીતામાં ‘યોગ’ એક પારિભાષિક શબ્દ અથવા ‘સંજ્ઞા’ છે (અધ્યાય-૬ શ્લોક ૨૩ મુજબ). તેથી ‘યોગ’ ને યૌગિક ન સમજાવાય એટલે કે “યુજ્યતે અનેન ઈતિ યોગઃ” એમ એ અર્થ કરવાનો નથી. ગીતામાં ‘યોગ’ શબ્દની જે સમજૂતીઓ આપી છે તે બધી ઉપરથી એક અર્થ ‘સમત્વ (હર્ષ શોક રહીતપણું)’ એમ છે તેમજ ‘યોગ કર્મસુ કૌશલમ્ એટલે કર્મ નિર્લેપ રહીને કરવાની આવડત, ‘યોગ’નો અર્થ છે (આ પ્રમાણે યોગ એટલે ‘હર્ષશોક રહીતપણું’ અને નિર્લેપ (અક્તિ) પણું, ગીતામાં

આત્માને અકર્તા કહ્યો છે, અકર્તાપિણુ હોય તો જ હર્ષશોક રહીત કે રાગદ્વેષ રહીતપણું હોય) આમ ગીતામાં યોગમાં યોગ એટલે સમત્વ એ અર્થ છે. ગીતાના ૧૮ અધ્યાયમાં ૧૮ અને તેમાં બીજા એમ ૩૬ યોગ છે.

ગીતામાં યોગ વિશે વિશેષ

(૧) ‘કર્મયોગ’ એટલે કર્મ દ્વારા યોગ એમ દરેક નામ (યોગનું) સમાસ છે.

(૨) ગીતાનું એક નામ શ્રીકૃષ્ણાર્જુન સંવાદ પણ છે. સંવાદને બદલે કેટલાક અધ્યાયોમાં (૧૫, ૧૬ વિ. માં) અર્જુન બોલતો જ નથી અને આખો અધ્યાય ભગવાન જ બોલે જાય છે, આ એમ બતાવે છે કે ગીતોપનિષત્કારનો ઉદ્દેશ ભગવાનથી ગવા-યેલી ઉપનિષદો આપવાનો છે.

(૩) ગીતાના યોગો જેમ કે ધ્યાનયોગ, સાંખ્યયોગ, ભક્તિ-યોગ વગેરે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ માટે છે એમ ગીતા પોતે જ (૧૩, ૨૪-૨૫ ‘કેચિત્ અન્યે, અપરે, અન્યેતુ’) કહે છે, ‘અપરે યોગિનઃ’ (૪, ૨૪-૩૦) દ્વારા પણ ઘણાં પ્રકારનાં યોગીઓ કહ્યા છે.

(૪) ગીતામાં નજર નાંખીએ તો ગીતાના અધ્યાયો પરસ્પર સ્વતંત્ર લાગે છે, અમુક અધ્યાયોના પ્રારંભો જ સ્વતંત્ર છે.

(૫) ગીતાનો દરેક અધ્યાય એક સ્વતઃ સંપૂર્ણ યોગપ્રકાર આપે છે, તે કારણને લીધે અમુક બાબતો (અ) સંન્યાસ અને યોગની તુલના, (આ) કામનો (ફલાસક્તિનો) ત્યાગ, (ઇ) વૈદિક કામ્ય કર્મ સાથે નિષ્કામ કર્મની સરખામણી, (ઉ) શ્રી કૃષ્ણની સર્વોત્તમતા ઇત્યાદિ, બાબતો ઘણાં અધ્યાયમાં ફરી

ફરીને આપી છે, તે પૂર્વોક્તનાં સ્પષ્ટીકરણરૂપે નથી કે પુનરુક્તિદોષરૂપે પણ નથી.

(૬) નિષ્કામ કર્મ આચરણ કેવી રીતે કરી શકાય તે પ્રશ્નના ઉત્તર જુદા જુદા અધ્યાયોમાં ગીતામાં આપ્યા છે. તે ઉત્તરો ભિન્ન ભિન્ન છે અને કોઈ કોઈ ઉત્તરો પરસ્પર વિરોધી પણ છે, જેમકે (અ) “મનુષ્યની અને કુદરતની પ્રવૃત્તિનું ઉદ્ભવ કારણ ‘સ્વભાવ’ કે ‘પ્રકૃતિ’ છે અને ઈશ્વર નથી એમ એકવાર કહ્યું છે, તો બીજીવાર (આ) “શ્રીકૃષ્ણ જ બધું કરી રહ્યા છે; મનુષ્યનિમિત્ત માત્ર છે,” એમ પણ કહ્યું છે, (ઇ) જગતમાં એવો માનવ સમૂદાય પણ છે કે જે એવી દલીલો કે ઈશ્વરના અસ્તિત્વના સ્વીકાર વગર જ ‘મારું કર્તવ્ય છે, માટે હું આ કાર્ય કરું છું,’ એવા Duty for duty’s Sake ના આદર્શથી જ પ્રેરાઈ નિઃસ્વાર્થપણે સર્વ કર્મ કરે છે (તેને માટે શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ કહ્યો છે)

(૭) શ્રીકૃષ્ણ ઉત્તમ યોગી છે તેમનાં બધા કાર્ય નિર્લેપ-પણાથી—પૂર્ણ અકર્તાપણાથી થયાં છે.

ઉપર વાત આવી કે ગીતામાં ઘણા યોગ કહ્યા છે, તો હકીકતમાં અર્જુન તેની મુંઝવણ—સવાલો કહી ‘યુદ્ધ નહીં કરું’ એમ કહી બેસી જાય છે; ત્યાર પછી અધ્યાય—૩, શ્લોક—૮ સુધીમાં તેના જવાબ પૂરા થાય છે, છતાં ભગવાન આગળ બીજા યોગ કહે જાય છે; અને છેલ્લે ૧૮ માં અધ્યાય ‘મોક્ષ—સંન્યાસયોગ’ સર્વોચ્ચ પ્રકારનો ભક્તિયોગ શ્લોક ૬૪—૬૫ માં અર્જુનને કહે છે, આ ભક્તિયોગમાં ભગવાન મનુષ્યને તેનાં હિંસાત્મક યુદ્ધ જેવાં કર્મના ‘પાપમાંથી મોક્ષ’, એટલે જ મોક્ષ અપાવે છે અને તેવો મોક્ષ મળે તે માટે મનુષ્યે (વર્ણધર્મ,

કુલધર્મ, જાતિધર્મ વગેરે જેનો નિર્દેશ અર્જુને અધ્યાય-૧ માં કર્યો છે તે) સર્વ ધર્મોનો (એટલે તે ધર્મોના વિચાર-ચર્ચાનો) ત્યાગ એટલે સંન્યાસ કરવાનો છે; જેનાથી મનુષ્યને સમત્વ એટલે યોગ મળે (એક પ્રકારનો ભક્તિયોગ મળે), તેનું નામ “મોક્ષ સંન્યાસ યોગ” (ઉપર આવી ગયેલા બધા યોગ છોડાવી આ “મોક્ષ સંન્યાસયોગ” અર્જુન પાસે કરાવ્યો છે, આમ અધ્યાય-૩ શ્લોક-૮ પછી જે કહ્યું તે અર્જુનને આ છેલ્લા ઉપદેશ માટે તૈયાર કરવા હતું તેમ સમજવું!!!), અહીં શ્લોક ૬૬ના “સર્વધર્મો” અને “સર્વપાપો”ને ગીતા અધ્યાય-૧ માં અર્જુને કહેલાં ધર્મો અને તેના અપાલન (ઉલ્લંઘન)થી થતા પાપો જેનાથી અર્જુન બચવા માંગે છે તેની સાથે સંબંધ છે અને તેનો ઉપાય શ્રીકૃષ્ણની માત્ર શરણાગતિ છે, એમ સિદ્ધાંત છે અને તે પ્રમાણે શાંતિ, સમત્વ મેળવવું તે જ સર્વોત્તમ યોગ છે.

આ રીતે ગીતાનું મુખ્ય વાતનું કહેવું પૂરું થાય છે.

યોગના અનેક પ્રકારોનો ઉદાર સ્વીકાર

ગીતાનો વિષય નિષ્કામ કર્માચરણ (યોગ) છે, તેના નિરૂપણમાં ગીતાનું દૃષ્ટિબિન્દુ નોંધપાત્ર છે. ગીતા યોગના શક્ય તેટલાં વધુ વિકલ્પો માન્ય રાખે છે, ૧૮ અધ્યાયના ૧૮ નામો એક એક યોગ અથવા યોગનાં પ્રકારનાં વાચક અમુક અધ્યાયમાં (જેમ કે ૧૮ માં અધ્યાયમાં) તો એક કરતાં વધારે યોગોનું નિરૂપણ છે. ગીતા વાંચતા વાચકને એમ થાય છે કે હજુ વધારે યોગો ભારતમાંથી કે ભારત બહારથી જો પ્રાપ્ત હોય, તો તે સ્વીકારવા ગીતાકાર તૈયાર છે, વળી, ગીતાકાર પરસ્પર વિરોધી યોગ પ્રકારો પણ સ્વીકારે છે (જે આપણે ઉપર જોયું). આમ પોતાના પ્રતિપાદ્ય વિષય (યોગ)નાં પ્રકારોના વિકલ્પોની સંખ્યા

વિશે ગીતાકાર સંપૂર્ણ તટસ્થ રહે છે, તે હકીકત ગીતાની મહત્તાનું એક કારણ છે. આવું ઉદાર દૃષ્ટિબિન્દુ ધરાવવાથી ગીતા વૈશ્વિક ગ્રંથ બન્યો છે—આખા જગતને સ્વીકાર્ય એવો ગ્રંથ છે.

સંસ્કૃતિ

ગીતાના સમયમાં બે મહાન આર્યસંસ્કૃતિઓ—એક વેદની અને બીજી ઉપનિષદોની હતી. તે બંનેનો સમન્વય ગીતાએ પોતાના યોગની સંસ્કૃતિમાં કર્યો. વૈદિક સંસ્કૃતિનું કર્મ અથવા પ્રવૃત્તિ કામ્ય હતાં. ઈચ્છાની તૃપ્તિના ઉદ્દેશથી કર્મ કરતાં; ગીતાએ કર્મ કરવાનું સ્વીકાર્યું પણ ફલાશાનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું; દરેક કર્મ ફલેચ્છા ત્યજીને, ફળની પ્રાપ્તિ—અપ્રાપ્તિમાં સમત્વ રાખીને કરવાનું કહ્યું, ઉપનિષદવાળાઓ કર્મ ફળનાં સંન્યાસપૂર્વક કર્મ—સંન્યાસનો ઉપદેશ દેતા હતા; ગીતાએ કર્મ ફળ સંકલ્પસંન્યાસ સ્વીકાર્યો અને નિષ્કામકર્માચરણ (યોગ)નો બોધ આપ્યો, કર્મસંન્યાસ કરતાં યોગને વધારે સારો કહ્યો.

ગીતામાં યોગ (સમત્વ)નો મહાન ગુણ શીખવ્યો છે. યોગ, એ ગીતાનો વિષય છે, યોગનો અર્થ સમત્વ કર્યો છે. સમત્વ એટલે (૧) પોતે માથે લીધેલા કાર્યની સફળતા અથવા નિષ્ફળતામાં મનનું સમતોલપણું, નિર્વિકારપણું, તટસ્થપણું, જે સમત્વ ઈશ્વરાર્પણના ભાવમય જીવનથી પ્રકૃતિના જ કર્તૃત્વની પ્રતીતિથી વગેરે અનેક રીતે મળે છે, વળી સમત્વ એટલે શીત અને ઉષ્ણથી ગભરાવાને બદલે શીતોષ્ણમાં મનની શાંતિ જાળવવી તે. સમત્વ એટલે મિત્ર તેમ જ શત્રુ, દરેક પ્રત્યે સમભાવ, સમવૃત્તિ, સમત્વ એટલે કાંચનમાં અને મૃત્તિકામાં એકદૃષ્ટિ; લાભ અને હાનિમાં સમતા, સગાસંબંધી અને બીજાઓ

તરફ સમાનતા. દેહની, કૌમાર, યૌવન, જરા અને દેહાન્તર પ્રાપ્તિની દશાઓ (અધ્યાય-૨, શ્લોક-૧૩); સુખ-દુઃખ, જય-પરાજય (૨.૩૮); સિદ્ધિ-અસિદ્ધ (૨.૪૮); શુભ અને અશુભ (૨.૧૭); રાગ અને દ્વેષ (૩.૩૪); પ્રિય અને અપ્રિય (૫.૨૦);... ઈષ્ટ બનાવ અને અનિષ્ટ બનાવ (૧૩.૮)—આ બધા યુગ્મો કે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાવોમાં સમતા (જુઓ ૧૪.૨૨ થી ૨૫) બધા પ્રકારના વિષમ યુગ્મોમાં મનની સમતા રાખવાનો મહાન ગુણ ગીતાનો મુખ્ય વિષય છે. એક સમત્વ ગુણમાં અહીંસા, સત્ય વગેરે સર્વે ગુણો સમાયેલા છે.

ભારતમાં ગીતાની જે લોકપ્રિયતા હજારો વર્ષથી અવિચ્છિન્ન પરંપરાથી ચાલી આવી છે, તે બતાવે છે કે ગીતામાંથી હજારો ભારતીઓએ જીવનમાં શાંતિ મેળવી છે અને હજુ મેળવે છે અને મેળવશે. ઉપરાંત પરદેશમાં પણ ગીતાએ શુદ્ધ શાંતિમય જીવનનિષ્ઠાનાં માર્ગદર્શક તરીકે સ્થાન મેળવ્યું છે. કોઈ બીજે સ્થળેથી બીજા શાસ્ત્રમાંથી કે બીજી વ્યક્તિ પાસેથી, ગીતામાં ન હોય તેવી વધારે દલીલ મળે તો માણસે સ્વીકારવી... વધુ દલીલો બાઈબલ, કુરાન કે અન્ય શાસ્ત્રમાંથી પણ મનુષ્ય લઈ શકે.

આમ ગીતા યોગ (સમત્વ)ની વૈશ્વિક સ્તરે એક સનાતન ઘણી ઊંચી કક્ષાની સંસ્કૃતિ આપે છે. આખી માનવજાત આ સંસ્કારથી સંસ્કૃતિના ઉચ્ચ શિખર સર કરી શકે.

(ક્રમશઃ)

કેડબરી ચોકલેટના સર્જક વિલિયમ કેડબરી

પ્રો. ડૉ. દોલતભાઈ દેસાઈ

(કેડબરી ચોકલેટને કોણ નથી જાણતું? પરંતુ આ કેડબરીના બનાવનારા શ્રી વિલિયમ કેડબરી કેવા મહાન હતા, તે વિષે બહુ ઓછા માણસોને એની જાણ છે, તો તેમના જીવનની વાતો જાણ્યા પછી અમને પૂછવાનું મન થાય કે આવા મહાન ઉદાર મહાપુરુષને—એક ઋષિનું બીરુદ ના આપી શકાય!

શાસ્ત્રોમાં વિશ્વામિત્ર ઋષિની વાત આવે છે કે એમણે એક રાજા ત્રિશંકુને પોતાના તપના બળથી સ્વર્ગમાં મોકલ્યો, કિન્તુ સ્વર્ગમાં તેને પ્રવેશ ના આપવામાં આવ્યો. તો વિશ્વામિત્ર ઋષિએ એ ત્રિશંકુ માટે પોતાના તપબળથી નવા સ્વર્ગનું નિર્માણ કર્યું.

આ લેખમાં શ્રી વિલિયમ કેડબરીએ પોતાની ફેક્ટરીના નાના ગામમાં આવું જ એક સ્વર્ગ પોતાના કામદારો માટે ઉતારી દીધું એવું અમને લાગ્યું. આજથી ૧૪૦ વર્ષ પહેલાં કામદારને એક મજૂર કે નોકર તરીકે જોવાને બદલે તેને એક માનવ તરીકે જોવો—ને એની અને એના પરિવારના સભ્યોની સુખાકારી માટે હંમેશ ચિંતન કરતા રહેવું એ કેટલી મોટી વાત છે!

ભારતમાં તાતા આવા કામદાર કલ્યાણલક્ષી ઉદ્યોગપતિ છે, એટલે તો જમશેદપુર જેવું સુવિધાયુક્ત શહેર ભારતમાં બીજું ભાગ્યે જ જોવા મળે. આજે ભારતમાં ધનાઢ્યોની કમી નથી. પણ તેમાંના મોટાભાગના સ્વકેન્દ્રી છે. તેઓ પોતાની સુવિધાઓ માટે કે પરિવારના સભ્યો માટે કરોડો રૂપિયા ખર્ચતાં અચકાતા

નથી, પરંતુ જે સમાજના લોકોના પરિશ્રમથી કરોડોની કમાણી થઈ છે તેમને માટે કેટલું કરે છે તે મહત્વનું છે.

એકસેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝના શ્રોફ બન્ધુઓ જેવા ટ્રસ્ટીશીપના સિદ્ધાંત મુજબ જીવનારા કરોડપતિ હોવા છતાં માત્ર ફ્લેટમાં જ રહી સાદાઈથી જીવનારા ને લોકહિતની પ્રવૃત્તિ કરનારા બહુ જ ઓછા જોવા મળે છે.

શ્રી વિલિયમ કેડબરીની વાત વાંચ્યા પછી મહાત્મા ગાંધીજીની સર્વોદયની ભાવના કે ઈંગ્લેન્ડના રસ્કીનના ‘Unto the Last’ ની વિચારસરણિને તેઓના પહેલાં અમલ કરનાર આ ઉદ્યોગપતિને સલામ કરવાનું ખરે જ મન થાય. કોઈ પણ પ્રકારના ધર્મને વચ્ચે લાવ્યા વિના, સમાજનું આવું ભલું વિચારનાર—મહામાનવ ધન્યવાદને પાત્ર છે. પ્રો. શ્રી દોલત-ભાઈ દેસાઈને પણ આવી વાતો વાંચકો સમક્ષ મૂકવા બદલ અભિનંદન ઘટે છે.

— તંત્રી

“જે રાષ્ટ્રની પ્રજાને નૈતિક, શારીરિકને આધ્યાત્મિક રીતે ઊંચી લાવવી હોય તો—આજુબાજુનું વાતાવરણ સ્વચ્છ ને સુંદર હોવું જ જોઈએ. શહેર નજીક ગામનગરો ઊભાં કરવાં જોઈએ. દરેક નિવાસીનો સંબંધ જમીન સાથે બંધાય તો બગીચા ઊભા થાય. માણસ પાસેથી કુદરત લઈ લઈએ તો માણસ જંગલી બને છે.”

— વિલિયમ કેડબરી

આ સૈકાની વાત નથી. છેક ઈસ્વીસન ૧૮૪૫ની આસ-પાસની વાત છે. વિલિયમ નામે છોકરો બર્મિંગહામમાં જન્મ્યો : સાલ ૧૮૩૯ માં. એના પિતા શું ધંધો કરતા? પિતા જહોન બર્મિંગહામનાં પરાંમાં ચા ને કોફી વેચતા. ઘરનું નાનકડું છાપરું હતું. તેની નીચે છ માણસ રોકીને ચોકલેટ બનાવતા હતા. એમને ચાર છોકરા હતા. પણ જહોનને બહુ કમાણી હતી નહીં,

તેથી તેઓ હવે નોકરી કરવા વિચારતા હતા.

એ જમાનામાં લોકો દારૂની વિરુદ્ધ હતા. તેથી દારૂનું નામ મિટાવવા જાતજાતનાં પીણાં બનાવતા. એમના ઘરમાં રોજ બાઈબલ વાંચવાની ફરજ હતી. જ્યોર્જ તો નદીમાં નહાવા જતા. ઠંડી હોય તો પણ સૂર્યોદય સ્નાન કરતાં. ઘરમાં શિસ્ત સારી હતી. એવામાં જ્યોર્જ જ્યારે ૧૪ વર્ષનો થયો ત્યારે પિતા બીમાર પડ્યા. પિતાની નાની ચોકલેટની દુકાન હતી પણ... પિતા કહે :

‘તને મારી દુકાનમાં નહીં રાખું. મારો મિત્ર છે. જોસેફ રાઉન્ડ્ટ્રી. એને ત્યાં નોકરી કર એટલે તને સ્વતંત્ર ધંધાની કિંમત સમજાઈ જશે.’

તમને યાદ કરાવું. પૃથ્વીરાજ કપૂરનો જમાનો હતો. ૧૯૪૫—૪૭ ની સાલમાં ‘દિવાર’ / ‘ગદાર’ / એવાં નાટકોએ ધૂમ મચાવેલી. રાજકપૂર, શશીકપૂર, શમ્મીકપૂર એમના દીકરા હતા. કોયે પૃથ્વીરાજે રાજકપૂરને નાટકમાં નાનો ‘રોલ’ આપેલો. ને કેદાર શર્મા નામના ડાયરેક્ટરના હાથ નીચે પાંચમા આસિસ્ટન્ટ તરીકે ફિલ્મ દિગ્દર્શનમાં નોકરીએ મૂકેલા! એનાથી તાલીમ મળે કે નોકરી કઈ ચીજ છે? શિસ્ત શીખી શકાય. અનેક પ્રકારનાં કામ શીખવા મળે. રાજકપૂર ૨૪ વર્ષની ઉંમરે “આગ” ફિલ્મ ઉતારી શક્યા તે એ કારણે! તાલીમને કારણે!

વિલિયમના માતાનું અવસાન થયું ત્યારે ચાર હજાર પૌંડ એ આપતી ગઈ. બંને ભાઈઓએ એ પૈસા કારખાનામાં રોક્યા ને ભલે ઓછું વળતર હતું, કેમ કે કોકોના દાણા પર સરકારી જકાત હતી. છતાં એમણે ચોકલેટનું ઉત્પાદન ચાલુ રાખ્યું.

બંને ભાઈઓ સવારે ઊઠીને પિતાને મળે. માત્ર ચા બ્રેડનો

સાદો નાસ્તો પતાવી કારખાને જાય. ને કારખાનામાં રાત્રે નવ વાગ્યા સુધી ખાધાપીધા વિના કામ કરે. ખિસ્સાખર્ચમાં અઠવાડિયે માત્ર દશ રૂપિયા વાપરતા. સવારનું છાપું ખરીદવાનું પણ બંધ કરતા ને ચા—કોફી પીવાનું બંધ કરી... સાદાઈથી જીવી એમણે કારખાનું વિસ્તાર્યું. હવે ૧૭ માણસો કારખાનામાં કામ કરતાં હતા.

તમે સતત નિષ્ઠાપૂર્વક કામ કરો તો તમને પરમાત્માની શક્તિ મદદ કરે જ છે. એવી વાત જ્યોર્જ બંધુના જીવનમાં બની. ગ્લેડસ્ટન પ્રાઈમ મિનિસ્ટર તરીકે આવ્યા ત્યારે તેમણે કોકો પરની જકાત તદ્દન ઘટાડી કાઢી. હવે ચોકલેટ ઉત્પાદનમાં જ્યોર્જ બંધુને ખૂબ સારો ફાયદો થવા લાગ્યો.

જ્યોર્જ કેડબરીએ આત્મકથા લખી તેમાં લખેલું કે “મેં માત્ર ૨૫ પૌંડ વર્ષે વાપરવાનું રાખ્યું જેમાં ધર્મદા, મુસાફરી, કપડાં આવી જતાં. કરકસરને કારણે જ હું આ તદ્દન ઓછું નફો કરતું કારખાનું ચાલુ રાખી શકેલો!”

હવે કારખાનું કૂદકે ને ભૂસકે વિસ્તરવા લાગ્યું. જ્યોર્જ આ પ્રમાણે ફેરફારો કર્યા.

૧. કામદારોનાં છોકરાં માટે કારખાનાના કંપાઉન્ડમાં સાઈકલો મૂકી, ફૂટબોલ ખરીદી મૂક્યા.
૨. શરૂઆતમાં ૧૭ કામદાર હતા. હવે ૪૦૦૦ કામદારો બર્મિંગહામના કેડબરી કારખાનામાં કામ કરે છે. તેમને એમણે સ્ત્રીઓ સ્નાન કર્યાવિના આવતી તેને ફરજિયાત ચોખ્ખાં થવાનું રાખ્યું.
૩. જ્યોર્જ બંધુઓ શિસ્તના આગ્રહી હતા. તેથી એમણે કોઈ મજૂર ચીજ વેરે તો અર્ધો પેની, બૂમો પાડે તો કે સીટી વગાડે

તો બે પેની, કામ વિના કારખાના બહાર જાય તો ત્રણ પેની દંડ થતો. દંડની રકમમાંથી કામદારોની હોસ્પિટલના ભંડોળમાં પૈસા આપી દેતા.

૪. મજૂર કલ્યાણ માટે કેડબરી બંધુઓએ અદ્ભુત કામ કર્યું, આ સુધારા જુઓ.
 ૧. ત્યારે માત્ર રવિવારની રજા હતી. એમણે શનિવારે પણ અર્ધી રજા જાહેર કરેલી!
 ૨. કામદારો એમને ‘જ્યોર્જ’ને ‘રિચાર્ડ’ કહીને બોલાવતા ને તેઓ કામદારોની કેન્ટીનમાં તેમને મળે તે જ લંચ કરતાં.
 ૩. રસોડામાં જઈને કામદારો માટે વાનગી પણ બનાવતા.
 ૪. સ્વચ્છતા—ચોખ્ખાઈ ખૂબ રખાવતા ને ડોક્ટર ડેન્ટીસ્ટ બધાંની વ્યવસ્થા કરાવી.
 ૫. દરેક પિતા પાસે લેખિત ખાતરી મેળવતા કે “મારા કુટુંબીજનોના દાંતની કાળજી રાખીશ” ખાતરી રાખનારને જ નોકરી આપતા.
 ૬. સ્ત્રી—પુરુષો માટે મનોરંજનના વિભાગ રાખ્યા. જે સ્ત્રી એકલી રહે ત્યાં રાત્રે ચોકીદારની વ્યવસ્થા કરી. સ્ત્રી કામદારો આખો દિ કામ કરે ત્યારે ઘરે જાય તો ઠંડી લાગે, તો ઘર ગરમ હૂંફાળું બને તે માટે બાટલામાં પાણી ભરી ગરમ પાણી રાખી હૂંફાળી પથારીને પૂંકાળો ઓરડો રાખવા તેમણે ચોકીદારો નીમ્યા!
 ૭. લંચ વેળા સીવણ કલાસ સ્ત્રીઓ માટે ખોલ્યા. બંધુઓ સીવણવેળા ધર્મવાર્તા સંભળાવતા.

૧૮૭૦ થી ૧૮૯૯ વચ્ચેનાં ૩૦ વર્ષ જે લોકોએ ૩૦ વર્ષ કામ કર્યું તેમાંથી ૬૩ સ્ત્રી-પુરુષોએ આત્મકથા લખી હતી, એ કથા એમણે સાચવી રાખી છે.

ઘણા કામદારો લખી ગયા કે—

“પરમાત્મા કેવો હશે? એમ હું કલ્પના કરતી પણ શ્રી કેડબરીનો ચહેરો જોઈ મને લાગતું કે પ્રભુને આવો જ ચહેરો હશે.”

૮. બોર્નલીલે ગામના લોકો કેડબરી ફેક્ટરીને “ગાર્ડનવીલે” ફેક્ટરી કહેતા કેમ કે રીચાર્ડ કેડબરીએ ઓફિસ પાસે હજારો ગુલાબો ઉગાડેલાં! ને સમગ્ર કેડબરી ગામને વનસ્પતિ, ફૂલોને સ્વચ્છતાથી... રૂપાળું બનાવેલું!

કેડબરી કહેતા :

‘મારો કર્મચારી એવા ઘરમાં ન રહેવો જોઈએ, જ્યાં ગુલાબ ન ઊગી શકે.’

૯. ૧૮૯૫ માં તેમણે ૧૨૦ એકર જમીન ખરીદી ને કર્મચારીઓ માટે જ મકાન બાંધ્યાં. એ કહેતા—

‘જે કામદારને ગંદા વસવાટમાં રહેવું પડે છે, તે બાબત ગુનેગાર બનવાની શક્યતા વધારે છે!’

૧૦. ફેક્ટરીમાં દસમા ભાગની જગ્યા ખુલ્લી રખાયેલી જ્યાં... કામદાર ઘરના ફળિયામાં શાકભાજી ઉગાડે, ફૂલો ઉગાડે ને સપાહે બે શીલીંગ તેમાંથી કમાય! કારખાનું થતાં પહેલાં એકરદીઠ ખેડૂત સો ૧૦૦ રૂા. નો પાક લેતા, પણ કારખાનું થયા પછી ૧૨૦૦ રૂા. નો પાક લેતા થયા! આખા ગામની સૂરત સુધરી ગઈ!

હવે આવીએ ચોકલેટ તરફ! ભાઈ, વાત એમ બની કે હવે તો આ ચોકલેટની માંગ ઈંગ્લેન્ડમાં તો વધી પણ ફ્રાન્સ, જર્મની, દેશોમાં માંગ વધી. એક્સપોર્ટ વધવા મંડ્યો. બીજા ચોકલેટ બનાવનારા એમાં આરારુટ ભેળવતા. ૧૮૬૬ માં જ્યોર્જ જાણ્યું કે હોલેન્ડમાં કોકોના દાણામાંથી માખણ કાઢવાનું યંત્ર શોધાયું છે તો એમણે મશીન ખરીદ્યું ને “પ્યોર ચોકલેટ”નું સૂત્ર આપ્યું. તે જમાનામાં પેકેટ પર “પ્યોર ચોકલેટ” લખે તો ભેળસેળ હોય જ નહીં એવી લોકોને શ્રદ્ધા હતી. એવામાં બ્રિટિશ સરકારે સ્કૂલોમાં કેડબરી ચોકલેટ વાપરવા ભલામણ કરી. બાળકો હોંશે હોંશે ચોકલેટ ખાવા લાગ્યા.

જ્યોર્જ કામદારોના વસવાટ વચાળે જ પોતાનું ઘર રાખ્યું— તેઓ મજૂરો જોડે જ નાસ્તો કરતાં, પ્રાર્થના કરવા બેસતા, રાત્રે જ્યોર્જ ગીત ગાતા. કામદારોને પ્રાર્થના માટે વિનંતી કરતાં. સતત ૩૦ વર્ષ તેઓ નાસ્તો કરી પ્રાર્થના કરાવતા. ૧૩૫ વર્ષ પહેલાં પેરિસમાં તેમણે ચોકલેટની દુકાનો ખોલી!

“બોર્ન” ગામમાં કારખાનું નાખ્યું તેથી “બોર્નવીટા” નામ પડ્યું. “કેડબરી-બોર્નવીટા” નામ પણ એ પરથી પડ્યું.

કારખાનામાં ડાઈનીંગરૂમ, કપડાં બદલવાના રૂમ ને સ્વીમીંગ પુલ તે જમાનામાં મુકાયેલા!

છેક ૧૮૮૦ માં એઓ ફેડરીક કિન્ચલપેન નામના ફ્રેંચ કન્ફેક્શનરને બોલાવી ‘પીપરમીન્ટ’ બનાવવા લાગ્યા.

ગ્રાહકને માલ ગમે તે માટે—

૧. સ્વચ્છ “પ્યોર” ચોકલેટ બનાવી.

૨. સસ્તી રાખી.

૩. એનાં નામ લોકોને ગમે તેવાં રાખ્યાં.
૪. રેપર પર લોક ભોગ્ય રંગ, ચિત્ર મૂક્યાં. આ પરથી અઢળક કમાણી થવા માંડી.

એમણે દરેક કામદારને જમીન ૮૮૮ વર્ષના પટાથી આપી. બોર્નવીલે ગામ પોતાનું કર્યું. પંચાયત ચૂંટણીમાં કામદારોને પ્રેર્યાં. સમગ્ર નામ પોતાને નામે નહીં પણ બોર્નવિલે વિલે જ ટ્રસ્ટને નામે રાખી. અઢી ટકાના વ્યાજે. કામદારોને લોન અપાવી ઘર ઊભાં કર્યાં. બર્મિંગહામ શહેરમાં—

૧. ક્યરો એકઠો થતો—
ત્યારે બોર્નવીલે વીલેજમાં ફૂલ ઊગતાં!
૨. શહેરમાં નધણિયાતું ખાતું હોવાથી સ્વચ્છતા ન હતી—
જ્યારે બોર્નવીલે ગામમાં સહિયારું સહુનું હોવાથી દરેક ઘર પાસે ફૂલોનો બગીચો હતો.
૩. શહેરમાં મરણપ્રમાણ ૧૦૦૦ માણસે ૧૦૪ માણસનું હતું—
બોર્નવીલે ગામમાં હજારે માત્ર ૮ માણસનું મૃત્યુ પ્રમાણ હતું.
૪. સરેરાંશ આયુષ્ય બર્મિંગહામમાં ૬૦ નું હતું—
જ્યારે બોર્નવીલેમાં ૭૨ વર્ષનું હતું!
તેઓ બર્મિંગહામ કોલેજમાં જઈને પણ પ્રવચનો આપતા!
એમના શબ્દ સાંભળીશું?
જ્યોર્જ કેડબરીએ ૨૦ વર્ષની ઉંમરથી જ પુષ્ક વયનાને ભણાવવાની શરૂઆત કરેલી. આપણે એડલ્ટ એજ્યુકેશનનો પ્રચાર આજે કરીએ છીએ પણ એમણે સવાસો વર્ષ પહેલાં તે ભાળેલું! સવારમાં લોકો બેસી સાત વાગે પુષ્ક વયના લોકોની

સ્કૂલમાં ભણાવવા જતા. બાવન વર્ષમાં કેડબરીએ ૭૦૦૦ નિરક્ષર પુષ્ક લોકોને લખતા કર્યા હતા!

ધંધાના વિકાસ માટે એમણે—

૧. ચોકલેટની વિવિધતા વધારી—મિલ્ક ચોકલેટ, બનામ ચોકલેટ એવી ચીજો બનાવી.
૨. ચોકલેટ સાથે પીપરમીન્ટ બનાવરાવી.
૩. એમણે ‘ડેઈલી—ન્યૂઝ’ છાપું શરૂ કરાવેલું. તે ખોટમાં જંતુ છતાં જ્યોર્જ કહેતા—
‘છાપું’ કમાવા નહીં—‘લોકશિક્ષણ માટે શરૂ કર્યું’
૪. ૧૮૦૦ ની સાલમાં દશ લાખ પૌંડની ચોકલેટ બપતી. આજે ૧૮૯૭ માં કરોડો પાઉન્ડની ચોકલેટ બપે છે.
૫. કોકોનું ઉત્પાદન કરવા ખેતરો ખરીદી, પોતે જ કાચા માલ (raw-material)નું ઉત્પાદન કરાવી સસ્તા દરે ચોકલેટ વેચાતી કરી.
૬. ૧૮૧૨ કુંડેન્સ દૂધનો પ્લાન્ટ નાંખ્યો, જેથી ગમે ત્યારે ચોકલેટ બનાવી શકાય.
૭. એમણે બે લાખ પૌંડના શેર લોકોને આપ્યા. લોકશાહી ઢબે આવનારું આ પ્રથમ કારખાનું હતું. ૭૫૦૦ કામદારોની ‘વર્કમેન—કાઉન્સિલ’ કારખાનાનું સંચાલન કરતી.
૮. તેમણે બ્રિટનના મિત્ર સ્ટાયરસ, ફાયને ભાગીદાર બનાવ્યા ત્યારથી ‘કેડબરી ફાયઝ’ નામ આપ્યું. ૮૧ વર્ષની વયે પણ બોર્ડની મિટીંગમાં હાજરી આપ્યા બાદ ઘરને શણગારતા.
કોકે પૂછેલું : “શા માટે દીવાલ પર ચિત્રકારોનાં જાણીતાં મોંઘાં ચિત્રો નથી ટાંગતા?” એમનો જવાબ હતો : “જ્યાં સુધી

જગતમાં ગરીબી છે ને કામદારોને દીવાલ પણ મળતી નથી ત્યાં મારી દીવાલ શણગારીને શું કરું? એ નકામા ખર્ચનો શો અર્થ?”

આજે પણ કેડબરીની ચોકલેટ દુનિયાના એંશીથી વધારે દેશોમાં જાય છે. બાળકો, યુવાનો હોંશે હોંશે એ ચોકલેટ ખાય છે ને લોકશાહી ઢબે કેડબરી કારખાનાં સરસ રીતે ચાલે છે.

વિલિયમ કેડબરી જગતને ચોકલેટ તો આપી ગયા! પણ કારખાનું વિકસાવવાની નવી રીત, કામદાર કલ્યાણના નવા અભિગમ, ને સ્વચ્છતા—સુંદરતાવાળા ગામની નવી દૃષ્ટિ પણ બક્ષી ગયા!

તમને આ વાર્તામાં શું ગમ્યું? કહોને? કેડબરીની સફળતાનાં પાંચ કારણ ક્યાં? ને તેમાં સૌથી મોટું કારણ તમને કયું લાગે છે?

તમારા જીવનમાં સફળતા મેળવવા માટે કેડબરીની વાર્તા-માંથી શું શીખશો? એને કઈ રીતે અમલમાં મૂકશો?

અરણ્યના ભયંકર સિંહની સમીપ જવું, ભયંકર વિષનું વમન કરતાં સર્પની સમીપ જવું ને મગરના મુખમાં પગ મૂકવો, તેનું પરિણામ જેમ શુભ નથી, તેમ પ્રતિજ્ઞાભંગ વા આજ્ઞાભંગનું પરિણામ પણ શુભ નથી, એમ મનને વારંવાર પ્રબોધ કરી મુમુક્ષુએ પ્રતિજ્ઞાભંગ વા આજ્ઞાભંગ ન જ થવા દેવો જોઈએ. —નાથ ભગવાન્

નિદ્રા સમાધિ—સ્થિતિ:

સંત વિનોબાજી

હિન્દુસ્તાનના લોકો માને છે કે કોઈ ધ્યાન કરે છે તો તે આધ્યાત્મિક સાધના કરે છે. પણ એમ જોઈએ તો ગાઢ નિદ્રાથી ચડિયાતું કોઈ ધ્યાન ન હોઈ શકે. નિઃસ્વપ્ન નિર્દોષ નિદ્રામાં ઉત્તમ ધ્યાન થાય છે. અને એમાં જેટલો વિચારનો વિકાસ થાય છે તેટલો, નિર્વિકલ્પ સમાધિને બાદ કરતાં બીજા કોઈ સાધારણ કામથી થતો નથી. નિઃસ્વપ્ન નિર્દોષ નિદ્રા એક આધ્યાત્મિક વસ્તુ હોઈ શકે. તેમ તે એક ભૌતિક વસ્તુ નથી. પણ નિષ્કામ કર્મયોગી આખો દિવસ કામ કરીને સૂએ ત્યારે તેની નિઃસ્વપ્ન નિદ્રામાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને બાદ કરતાં બાકી બધી અવસ્થામાં આવે તે બધા અનુભવો આવી શકે.

જમીનમાં બી વાવી તેના પર માટી ઢાંકી દઈએ તો બી દેખાતું નથી પરંતુ અંદર તેનો વિકાસ થતો રહે છે. ત્રણ દિવસે એને અંકુર ફૂટે છે ત્યારે ખ્યાલમાં આવે છે કે અંદર ને અંદર કેટલી સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓ થઈ. તે જ રીતે પ્રાર્થના, ધ્યાન અને ચિંતન પર નિદ્રારૂપી માટી નાખીએ તો ક્યારેક ક્યારેક જાગૃતિમાં જે સમસ્યાનો ઉકેલ ન સૂઝે તે નિદ્રામાં સૂઝી જાય છે. અથવા કેટલીય વાર સવાર થતાં જ ઘણા સુંદર નિર્ણય થઈ જાય છે. સમાધિમાં ઊંડા ઊતરવાથી વિચારનો વિકાસ થાય છે. પરંતુ ઊંડા ઊતરવા છતાં ક્યાકેર જે ફળ નથી મળતું તે નિદ્રાની પ્રક્રિયામાં મળી જાય છે. આવો અનુભવ મને કેટલીય વાર આવ્યો છે. તેનાથી શંકરાચાર્યના ‘નિદ્રા સમાધિ—સ્થિતિ:’ કથનનું તથ્ય મારી સામે ખૂલી ગયું.

નિદ્રાની ઘટનાને હજી સુધી કોઈ સ્પષ્ટ સમજાવી નથી શક્યું. વૈજ્ઞાનિકો પણ એટલું જ કહે છે આટલી નાડી હોય તો ગાઢ નિદ્રા સમજવી. જાગૃત્તિમાં પણ એક ક્ષણ નિદ્રા ને એક ક્ષણ જાગૃત્તિ રહે છે. આ બધું ઉપર ઉપરનું સ્પષ્ટિકરણ છે, બાકી નિદ્રા આવે છે એટલે શું થાય એ કોઈ કહી નથી શકતું. અંદરનું તત્ત્વ ક્યાં જાય છે? પૂરી બ્રહ્મવિદ્યા એના આધાર પર ઊભી છે. એનું ચિંતન-મનન કરતાં કરતાં આગળ વધ્યાં. એક ગાય છે, એક માણસ છે, એક વાઘ છે. ગાય ઊંઘી ગઈ, માણસ ઊંઘી ગયો, વાઘ ઊંઘી ગયો. ગાઢ નિદ્રા આવી તો તેમાં ‘હું મનુષ્ય છું’ એનું ભાન રહે છે? નથી રહેતું. સ્વપ્નમાં ભાન રહેશે, ગાઢ નિદ્રામાં નહીં રહે. ગાયને પણ ‘હું ગાય છું’ કે વાઘને ‘હું વાઘ છું’ એનું ભાન નહીં રહે. છાંદોગ્ય ઉપનિષદ કહે છે કે આ પ્રજા રોજ-રોજ બ્રહ્મલોકમાં જાય છે પણ જાણતી નથી—**વ્યાગ્રો વા વૃકો વા વરાદોવા યદ યદ ભવન્તિ તદ આભવન્તિ** । વાઘ નિદ્રામાં વાઘ નથી હોતો અને વિનોબા નિદ્રામાં વિનોબા નથી હોતો. નિદ્રામાં ફકીર નથી હોતો અને લશ્કરનો સૈનિક સૈનિક નથી હોતો. ગાઢ નિદ્રામાં બધાં સતમાં લીન થઈ જાય છે. પરિણામે સહુને સુખ મળે છે. ગાઢ નિદ્રામાં નિદ્રા જો દસ કલાક આવતી હોય તો દસ સૂઈ રહો. ગાઢ નિદ્રામાંથી ઊડશો ત્યારે એકદમ ઉત્સાહ અને તાજગી અનુભવશો.

નિદ્રામાં ‘આપણે’ નથી હોતા. આનંદનો અનુભવ હોય છે. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે આત્માનું સ્વરૂપ આનંદમય છે. તેના પરથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મા સત્ય છે, અર્થાત્ અસ્તિસ્વરૂપ છે, કેમ કે નિદ્રામાં ‘આપણે હોઈએ છીએ.’ સવારે જાગીને કહીએ છીએ કે કાલે અમને સારી ઊંઘ આવી. આપણે સૂઈ

ગયા. આપણે એટલે કોણ? અનુભવ થાય છે કે આપણે જ ઊંઘી ગયા હતા અને આપણે જ જાગ્યા. સાતન અસ્તિત્વ છે. અવસ્થા બદલાય છે, પરંતુ સત્ય, અસ્તિત્વ કાયમ રહે છે.

ગાઢ નિદ્રામાં બ્રહ્મની અનુભૂતિ થાય છે. જાગૃત્તિમાં પણ એવી જ અનુભૂતિ થાય કે આપણે બ્રહ્મ છીએ તો પૂરતું છે. જાગૃત્તિમાં નિદ્રાનો, શૂન્ય મન (Vacant Mind)નો અનુભવ લેવો જાગૃત્તિમાં અલિપ્ત રહેવું. સામે વૃક્ષ, ઘાસ, કીડીને જોઈએ છીએ તેને દ્રષ્ટાના રૂપમાં જોતાં રહીએ, તેનું સારું નરસું પરિણામ ચિત્ત પર ન થવા દઈએ.

નિદ્રા કર્મયોગીની સહજપ્રાપ્ત સમાધિ છે તો સૂવામાં અનિયમિતતા એટલે સમાધિનો અનાદર, જાગૃત્તિકાલીન ચિંતનમાં પણ નથી થતો તેટલો વિચારનો વિકાસ સમાધિમા થાય છે. મને તેનું ઠીક ઠીક ભાન એટલે જ્યારે હું ઊંઘું છું ત્યારે શેષશાયી ભગવાનની ભૂમિકામાં હોઉં તેવી અનુભૂતિ થાય છે. ત્યાં તેને શક્તિ મળે છે. એટલે સત્યશોધકે નિદ્રાને માટે આગ્રહ સેવવો જોઈએ.

સનાતન પ્રશ્ન છે કે નિઃસ્વપ્ન ગાઢ નિદ્રા કેમ આવે? જૂના જમાનાથી આ પ્રશ્ન પુછાતો આવ્યો છે. વેદનો ઋષિ પ્રાર્થના કરે છે—**પર દુઃસ્વપ્નં સુવ-**ભગવાન! મારા દુઃસ્વપ્નોને દૂર કર. વિષ્ણુસહસ્રનામમાં આવે છે. **પુણ્યો દુઃસ્વપ્નનાશનઃ**—તે પુણ્યસ્વરૂપ આપણા દુષ્ટ સ્વપ્નોનો નાશ કરનારો છે. રવીન્દ્રનાથે ગાયું છે, **‘દુઃસ્વપ્ને આતઙ્કે રક્ષા કરિત્તે અઙ્કે, સ્નેહમયિ તુમિ માતા’** હે સ્નેહમયી માતા, અમને ખોળામાં લઈને અમારી રક્ષા કરી છે, દુઃસ્વપ્નરૂપી આતંકમાં.

નિદ્રા કેવી હોવી જોઈએ તે અંગે ઉપનિષદ કહે છે—**યથા**

કુમારો વા, મહારાજો વા, મહાબ્રાહ્મણો વા, અતિઘ્ની આનન્દસ્ય ગત્વા શયીત—જેમ નાનું બાળક કે જનક જેવો રાજા, કે વસિષ્ઠ જેવો મહાજ્ઞાની આનંદની પરાકાષ્ટામાં પહોંચીને ઊંધે—નિશ્ચિત, નિસ્વપ્ન, ગાઢ.

ગાઢ નિઃસ્વપ્ન નિદ્રા માટે—

(૧) પરિશ્રમ કરી મન અને શરીરને પૂરી કસરત આપવી જોઈએ. નહીં તો મન ઊંધે ત્યારે શરીર જાગે અને શરીર ઊંધે ત્યારે મન જાગતું રહીને જાતજાતના વિચાર કરવા મંડી જાય. એટલે ગાઢ નિદ્રા માટે શારીરિક અને માનસિક શ્રમ લગભગ સરખો હોવો જોઈએ.

(૨) દિવસ આખાનું કામ પૂરું થયું, એ સમાધાન સાથે શાંત નિદ્રા લેવી.

(૩) દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસ, એક મિનિટમાં ૧૨ સુધી શ્વાસ લેવો જોઈએ. દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસથી કામ—ક્રોધ વિચારચક્ર સમાપ્ત થાય છે.

(૪) નામ—સ્મરણ.

(૫) ખાધા પછી તરત ન સૂવું. પેટમાં ક્રિયા ચાલતી હોય ત્યારે ઊંધ નથી આવતી.

આમ જોઈએ તો સ્વપ્ન અત્યંત સૂક્ષ્મ બાબત છે. તેમાં અનેક ફેક્ટર—પરિબળ દાખલ થાય છે. કેટલાંક પરિબળ શારીરિક હોય છે, કેટલાંક માનસિક હોય છે. કેટલીક વાર તદ્દન નજીવી વાત પણ સ્વપ્ન માટે નિમિત્ત બને છે. તમે સૂતાં છો અને ઓઢવાની ચાદર નાક સુધી આવી ગઈ છે. તમને સ્વપ્ન આવે છે કે કોઈ ગળું દબાવી રહ્યું છે, સ્વપ્નમાં નાનકડી વાતનું વતેસર થઈ ગયું. અંદર જે મન છે તેની બિચારાની હાલખિલકુલ

બાળક જેવી છે. બુદ્ધિનો કાબૂ નહીં. એ અવસ્થામાં મન કવિ જેવું છે, જાત—જાતની કવિતાઓ કરે છે જે સ્વપ્નરૂપો દેખાડે છે. શારીરિક માંદગી, આળસ, ભોજનમાં અનિયમિતતા, ભોજનની માત્રામાં અનિયમિતતા—આ બધાંને કારણે પણ સ્વપ્ન આવે છે.

નિદ્રા એક સમાધિ છે. ગાઢ નિદ્રા સમાધિનું કામ સારું છે. તેને માટે એક ઉપાય છે. સૂતાં પહેલાં જેટલી ઉત્તમ તૈયારી કરી શકીએ, કરીએ અને નામ—સ્મરણ કરતાં કરતાં ઊંધી જઈએ. નામ—સ્મરણની ચિત્ત પર અસર પડશે અને સ્વપ્ન નહીં આવે.

‘સોના’ યાની ‘સોના’ હી હૈ. જાગવું તો ચાંદી છે. કર્મયોગીની નિદ્રા સમાધિનું રૂપ લે છે. તે નિઃસ્વપ્ન હોય છે. તેમાં વિચારોનો વિકાસ થાય છે. તે તમોગુણનું ચિન્હ નથી હોતી, સામ્યાવસ્થાનું ચિન્હ હોય છે. હા, જાગ્યા પછી નિદ્રા યા નિદ્રાની કોઈ અસર ન હોવી જોઈએ. એનો અર્થ એ નહીં કે જાગૃતિમાં ચિત્તમાં કોઈ ને કોઈ વિચારચક્ર ચાલતું રહે. સહજ સાક્ષિત્વ રહે, એ શુદ્ધ જાગૃતિનું લક્ષણ છે.

ધ્યાનમાં જાગૃત નિદ્રા હોવી જોઈએ. ગાઢ નિદ્રામાં પૂર્ણ વિસ્મરણ થાય છે; દેહનું, મનનું, ઈન્દ્રિયોનું સ્વપ્નમાં ભાન રહે છે. ગાઢ નિદ્રામાં આ ભાન નથી રહેતું. ધ્યાનમાં ગાઢ નિદ્રાનો અનુભવ હોય પરંતુ જાગૃત ગાઢ નિદ્રાનો. ગાઢ નિદ્રામાં શું થાય છે? ઈન્દ્રિયો ગઈ, મન ગયું, ધીરે ધીરે બધું ગયું. અને આપણે કેવળ સાક્ષીરૂપે રહીએ છીએ. તો તે એક પ્રકારની સમાધિનો અનુભવ આવશે. તે અનુભવ ત્યારબાદ પણ કાયમ રહેશે. અર્થાત્ કામ કરતાં કરતાં પણ રહેશે અને સહજ બની જશે.

નિદ્રામાં આપણે આપણી ભિન્ન ભિન્ન વિવિધતાઓને ભૂલી જઈએ છીએ અને એકરૂપ થઈએ છીએ. તેવો જ અનુભવ

ધ્યાનમાં આવે છે. નિદ્રામાં કોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા કે ઉચ્ચતા નથી રહેતી. ધ્યાનમાં તેવી જ અનુભૂતિ થાય છે. પરંતુ ધ્યાનની અનુભૂતિ નિદ્રાની અનુભૂતિથી ઘણી જ ઊંચી કક્ષાની છે કેમ કે નિદ્રાની અનુભૂતિમાં મનુષ્ય લગભગ શૂન્યતામાં પહોંચી જાય છે. પરંતુ જાગૃતિકાલીન ધ્યાનમાં આપણે આપણા અસ્તિત્વનો અનુભવ કરીએ છીએ. એટલે મનુષ્યને આ ધ્યાનજન્ય અનુભૂતિ વ્યવહારમાં ઘણી કામમાં આવે છે.

શું પરમાત્મતત્ત્વનું દર્શન શક્ય છે? તો તેના પ્રત્યુત્તરમાં કહેવું પડે કે હવા કરતાં પણ અતિશય સૂક્ષ્મ પરમાત્મતત્ત્વને સ્થૂળ દૃષ્ટિએ પેખવાનું કાર્ય કપરું હોવા છતાં, ધ્યાન દ્વારા સંપ્રાપ્ત સમાધિની અલૌકિક અવસ્થામાં અતિશુદ્ધ બુદ્ધિવાળા, સદાચારી સત્પુરુષો એનું દર્શન કરી શકે છે. —યોગેશ્વરજી

ફોન : દુકાન : ૨૨૫૮૮૧૨ ઘર : ૨૬૬૪૦૭૮

મોબાઈલ : ૯૩૭૪૭૧૦૩૦૪

દીપક સી. મહેતા

❖ કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડિઓ ❖

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્ષ પાસે,

ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧

નીતિનો ઉપદેશ

મહારાજ શ્રીનથુરામશર્મા

સાત સુખો

ચોપાઈ

પે'લું સુખ તે તનુ નીરોગ, બીજું સુખ શુભ સ્ત્રીનો જોગ;
ત્રીજું સુખ સુસુતનો લાભ, ચોથું સુખ સુયશ વિણદાગ. ૧
સુરૂપ તે પંચમ સુખ જાણ, છઠ્ઠું સુખ શુભ ભક્ષ્ય પ્રમાણ;
સપ્તમ સુખ શુભ પેય વખાણ, આમ સુખો સાતે તું જાણ. ૨
આ વ્યાવહારિક સુખ ગણાય, આતમસુખ વર્ણ્યું નવ જાય;
તે સુખને પામે નર જેહ, ધન્ય ધન્ય આ જગમાં તેહ. ૩

નવ નિરાંત

ગીતિ

શરીરની નહિ ચિંતા, પે'લી નિરાંત આ તમે જાણો;
ખાનપાનની ન ચિંતા, બીજી નિરાંત એ જ પરમાણો. ૧
સ્ત્રીની લેશ ન ચિંતા, ત્રીજી નિરાંત જગે એ ગણવી;
ફિકર ન પુત્રાદિકની, ચોથી સંખ્યા નિરાંતની ભણવી. ૨
ઘરખેતરની ન ચિંતા, એ પાંચમી છે નિરાંત સુખદાતા;
પશુયાનની ન ચિંતા, વિશ્વે છઠ્ઠી નિરાંત ભયરહિતા. ૩
ચિંતા નહિ સગાંની, શુભ નિરાંત ભાઈ! સાતમી એ છે;
દાસાદિની ન ચિંતા, આઠમી નિરાંત સજ્જનો કે' છે. ૪
ધનધંધાની ન ચિંતા, નક્કી નવમી નિરાંત એ કહેવી;
દુઃખરહિત સુખધન જે, શુભ નિરાંત તે મુમુક્ષુએ લેવી. ૫